

I. Dünya Savaşı Yıllarında Millî Ruhu Canlı Tutmanın ve Asker Ailelerine Yardım Toplamının Bir Vesilesi: Hâtıra-i Celâdet Topu

An Occasion of Keeping the National Spirit Alive and Collecting Aid for Soldiers' Families During the First World War: Souvenir of Bravery Cannon

Şaban Ortak*

MAKALE BİLGİSİ

ARTICLE INFO

Araştırma Makalesi Research Article

Sorumlu yazar:

Corresponding author:

* Afyon Kocatepe Üniversitesi
sortak@aku.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9180-0158

Başvuru / Submitted :

16 Haziran 2023

Kabul / Accepted :

22 Ağustos 2023

DOI:

10.21021/osmed.1315570

Atıf/Citation:

Ortak, Ş. "I. Dünya Savaşı Yıllarında Millî Ruhu Canlı Tutmanın ve Asker Ailelerine Yardım Toplamının Bir Vesilesi: "Hâtıra-i Celâdet Topu". Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 18 (2023): 172-212.

Benzerlik / Similarity : %16

Öz

I. Dünya Savaşı dönemi Osmanlı toplumunun tarihteki en zor dönemlerinden birisidir. Savaş sırasında bütün toplum kesimlerinin hayatı olumsuz etkilenmiştir. Ama en çok etkilenen kesimlerden birisi de asker aileleri olmuştur. Asker ailelerinin sıkıntılarını hafifletmek ve mağduriyetlerini gidermek amacıyla 24 Aralık 1914'te "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti" kurulmuştur. Üst düzey yöneticilerin hanımlarının öncülüğünde kurulan bu cemiyet, çeşitli yöntemlerle bağış toplayarak asker ailelerine erzak ve elbise dağıtmıştır. Yardım toplama yöntemlerinden birisi de Osmanlı Devleti'nin müttefikleri olan Almanya ve Avusturya'daki örneklerinden ilham alınarak "Hâtıra-i Celâdet Topu" vücuda getirilmesidir. Padişah, müttefik devlet imparatorları, Osmanlı Devleti yöneticileri, okullar ve halkın yardımlarının karşılığı olarak çivi çaktığı bu tahta top maketine yardımın miktarına bağlı olarak altın, gümüş ve demir çivi çakılmıştır.

Toplumsal yardımlaşmanın bir vesilesi olmanın yanında halkta milli ruhun canlı tutulması ve yükseltilmesinin bir aracı olarak görülen Hâtıra-i Celâdet Topu, Beyazıt Meydanı'nda iki sene halkın ziyaretine açık tutulmuştur. 1917 yılında ise Askeri Müze'ye kaldırılmıştır. Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti ve onun bir etkinliği olan Hâtıra-i Celâdet Topu, I. Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuz şartlarda Türk Milletinin birlik ve beraberliğinin bir örneği olarak milletin hafızasında ve tarihteki müstesna yerini almıştır. Bu çalışmanın amacı; Türk tarihi açısından ilginç ve değerli bir uygulamanın ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Asker Ailelerine Yardım, Hâtıra-i Celâdet Topu.

Abstract

The period of World War I stands as one of the most challenging periods in Ottoman society. The lives of all segments of society were adversely affected during the war, but one of the most impacted groups was the families of soldiers. The "Association of Ladies Helping Soldiers' Families" was established on 24 December 1914 to alleviate the troubles of the families of the soldiers and to relieve their grievances. This society, which was formed under the leadership of the wives of high-ranking executives, collected donations through various methods and distributed food and clothing to the families of the soldiers. One of these fundraising methods was the creation of the "Souvenir of Bravery Cannon" inspired by the examples of Germany and Austria, which were the allies of the Ottoman Empire. Depending on the amount of aid, gold, silver, and iron nails were hammered into this wooden cannon model, which the Sultan, the allied state emperors, the Ottoman State administrators, schools, and the public nailed in return for their help.

The Hâtıra-i Celâdet Cannon, considered as an occasion not only for social solidarity but also for preserving and raising the national spirit among the people, was exhibited to the public in Beyazıt Square for two years. In 1917, it was moved to the Military Museum. The "Association of Ladies Helping Soldiers' Families" and its event, the Souvenir of Bravery Cannon, took its exceptional place in the memory of the nation and in history as an example of the unity and solidarity of the Turkish Nation in the face of the adverse conditions brought about by World War I. The aim of this study; It is a detailed examination and evaluation of an interesting and valuable application in terms of Turkish history.

Keywords: World War I, Aid for Soldier' Families, Souvenir of Bravery Cannon.

Giriş

Milletlerin tarihinde siyasi, askeri ve ekonomik açıdan başarılarla dolu, hayat standardı açısından müreffeh dönemler olduğu gibi bu alanlarda yenilgilerin ve başarısızlıkların yaşandığı, hayat şartları açısından sıkıntılı dönemler de vardır. XX. Yüzyılın ilk çeyreği Türk tarihinde yukarıda belirtilen olumsuzlukların yoğun olarak yaşandığı dönemlerden birisidir. Ardı ardına yaşanan savaşlar, kısmi başarılar olsa da genel anlamda gelen yenilgiler milletin hayat şartlarını daha da ağırlaştırmaktaydı. Hele kaybedilen I. Balkan Savaşı sonrasında milyonları aşan Türk mültecinin İstanbul ve Anadolu'ya gelmesi Türk Milletinin sosyo-ekonomik dengesini altüst etmişken, hazırlıklar tamamlanmadan (ve hatta tamamlanması da pek mümkün gözükmeyen) I. Dünya Savaşı'na girilmesi durumu daha da ağırlaştırmıştır. Seferberlik ilanı, temel ihtiyaç maddelerinin önemli bir kısmının ordu için stoklanmaya başlanması, ayrıca üretimi gerçekleştirecek genç nüfustan milyonların silah altına alınmasıyla durum daha da kötüleşmişti. Tabii ki; vatan ve bağımsızlık söz konusu olduğunda bu ve benzeri durumları katlanmak gerekir. Bununla birlikte bu ağır şartları en çok hissedenler ise evlatları/kocaları silah altına alındığı için gelirleri azalan ve geçim sıkıntısına düşen asker aileleriydi. Gerek Hükümet, gerek Hilâl-i Ahmer (Kızılay) ve gerekse diğer hayır kurumları tarafından geçim sıkıntısı çekmekte olanlara yardım yapmak için bazı kararlar alınmış ve yardım kampanyaları gibi adımlar atılmıştır.

Her türlü doğal afet, savaş, göç gibi olumsuzluklardan etkilen halka yardım için 1868'de kurulan Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti faaliyetlerine devam ederken Balkan Savaşları sonrasında Rumeli'den İstanbul'a akın eden muhacirlerden yetim ve himayeye muhtaç çocuklar için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi kurulmuştur. Ayrıca ordunun ihtiyaçları için kurulan Müdafaa-ı Milliye ve donanmaya yardım için kurulan "Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin yanında yoksullara yardım için kurulan Fukaraperver Cemiyetleri, Şişli Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniyesi, Rehber-i Teavün Cemiyet-i Hayriyesi gibi hayır kurumları da I. Dünya Savaşı süresince faaliyet göstermekteydi¹. Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti dışında I. Dünya Savaşı yıllarında faaliyette bulunan kadın cemiyetlerinden bazıları; Te'âlî-i Nisvan, Hilâl-i Ahmer Kadınlar Şubesi, İstihlâk-i Millî Kadınlar Cemiyeti, Türk Kadınları Biçki Yurdu, Kadınlar Esirgeme Derneği idi².

Çeşitli yöntemlerle bağış toplamaya çalışan bu cemiyetlerden örneğin; Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti tarafından "Cihâdiye" ismiyle bir yüzük satışı çıkarılmıştır. Padişah, veliaht ve hanım sultanlara da takdim edilecek olan ve 5 kuruştan satışı çıkarılan bu yüzüklerin satışından elde edilecek gelir asker ailelerinin ihtiyaçlarının karşılanması için harcanacaktır³.

Asker ailelerine yardım edilmesi daha savaşın ilk anlarından itibaren gündeme gelmiştir. Çünkü, evin ve ailenin geçimini sağlayan genç ve orta yaştaki erkeklerin silah altına alınması, bazılarının şehit veya gazi olmasıyla ailelerinin geçimini sağlama konusunda sıkıntılara düşünülmesi kaçınılmazdı. Bu çerçevede "Muinsiz Efrâd Ailelerine" maaş bağlanmıştır. İlgili

¹ Yeliz Usta, *Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yardım Cemiyetleri ve Faaliyetleri (1908-1918)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2016, s. 18-164; Lokman Erdemir, "Çanakkale Muharebeleri Sırasında İstanbul'da Yardım Faaliyetleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl: 10, Sayı: 12 (Bahar 2012), s. 35-60; Ceren Çilek, *Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi ve Faaliyetleri (1912-1923)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2018, s. 27-58.

² Selim Lebîb, "Türk Kadınlığının Harb-i Umumîdeki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Cilt: 9, Sayı: 3, (8 Teşrinievvel 1331/21 Ekim 1915), s. 2782-2784; Selim Lebîb, "Türk Kadınlığının Harb-i Umumîdeki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Cilt: 9, Sayı: 4, (22 Teşrinievvel 1331/ 4 Kasım 1915), s. 2797-2799; Selim Lebîb, "Türk Kadınlığının Harb-i Umumîdeki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Cilt: 9, Sayı: 5, (5 Teşrinisani 1331/ 18 Kasım 1915), s. 2812-2816.

³ "Beyanname", *Servet-i Fünun*, Sene: 24, No: 224, (29 Mart 1331/11 Nisan 1915), s. 4.

kanun uyarınca aileyi geçindiren eş veya oğul askere gitmiş ve aile yardımcısız kalmışsa Hükümet tarafından aylık 30 kuruş maaş tahsis edilmiştir. Ancak zamanla bu maaş yarıya düşürülerek ailelere aylık 15 kuruş ödenmişse de bu para ile geçinilmesinin zorluğu nedeniyle tekrar tam maaş ödenmesi kararlaştırılmıştır⁴. Devletin tahsis ettiği bu maaş dışında asker ailelerine destek amacıyla, Türk milleti tarih boyunca olduğu gibi bazen bir kuruluşun öncülüğünde, bazen de kendi gayretiyle yardım faaliyetlerine başlamıştır. Bu çerçevede; Ocak 1915'te Antep'te asker ve sivil memurların öncülüğünde bir yardım kampanyası başlatılmış ve kısa süre içerisinde yardıma muhtaç yaklaşık üç bin asker ailesine otuzar kıyye buğday (yaklaşık 38-40 kg.) ve kömür dağıtılmıştır⁵.

I. Dünya Savaşı döneminde temel ihtiyaç maddelerini temin etme ve geçimi sağlama konusunda sıkıntı yaşayan asker ailelerine yardım için kurulan teşkilatlardan birisi "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti"dir. Diğer hayır kurumları gibi bu Cemiyet de düzenlediği kampanyalarla topladığı yardımları hedef kitle olan ihtiyaç sahiplerine ulaştırma çabasına girişmiştir. Muhtaç olanlara yardım toplamak için birçok etkinlik ve faaliyet düzenlenmiştir. Geleneksel ve alışılmış yardım toplama faaliyetlerinin yanı sıra farklı bir yöntemle de yardım toplanılmıştır. Bu da; tahtadan yapılmış olan "Hâtıra-i Celâdet Topu" maketine yardım karşılığı çivi çakılmasıdır.

Tahta sembollere çivi çakmak suretiyle yardım toplama girişimi konusunda da, Osmanlı Devleti'nin müttefiklerinden etkilendiği anlaşılıyor. Çünkü; savaşın ilk anlarından itibaren bu ülkelerde benzeri etkinliklerin yapıldığı görülmektedir. Nitekim, halkın dikkatini çekip moral vermek amacıyla, Almanya'nın I. Dünya Savaşı dönemi komutanlarından meşhur Mareşal von Hindenburg'un en büyüğü Berlin'deki 12 metrelik demir heykel üzere metal anıtların yanı sıra tahtadan heykelleri hazırlanmış ve yardım karşılığında çivi çakılmıştır. Avusturya'nın başkenti Viyana'da bağış yapanların çivi çakmaları için Mart 1915'te bir şövalye anıtı (Wehrmann in Eisen: Demir Asker) hazırlanırken Almanya'nın Lingen şehrinde yardımseverlerin çivi çakması için meşe ağacından şehrin armasının da bulunduğu bir Haç maketi meydana dikilmiştir. Aynı şekilde Avusturya'nın değişik şehirlerinde de "Friedenskreuz: Barış Haçı" veya "Kriegskreuz: Savaş Haçı" hazırlanmış ve bu maketlere yardımseverler tarafından çiviler çakılmıştır.⁶ Bu çerçevede; Avusturya-Macaristan Ordusu'nda görev yapan Macar askerlerin ailelerine yardım toplamak için Macaristan'da dikilen abideye katkı olmak üzere Osmanlı Padişahı V. Mehmed Reşad da bağışta bulunmuştur (Temmuz 1916)⁷. Aynı şekilde, Viyana'da dikilmiş olan tahta heykeli ziyaret eden Viyana Osmanlı-Musevi topluluğundan bir heyet, anıta çivi çakmış ve savaş dolayısıyla yetim ve dul kalanlar için para yardımında bulunmuştur. Bağışı teslim alan Prens Visterrihten, yaptığı konuşmada Osmanlı-Avusturya dostluğuna katkı sağlayan cemaat temsilcilerine övgü dolu sözler sarf etmiştir⁸. Bu örnekler, savaş sırasında müttefik ülkeler arasındaki dayanışmayı güçlendirmiştir. Bu giriş bahsinden sonra, müttefikler arası dayanışmanın ve toplumsal

⁴ "Mu'insiz Efrâd Aileleri Ma'aşâtı", *Tanin*, No: 2197, (8 Kanunuevvel 1330/21 Aralık 1914), s. 2.

⁵ "Asker Ailelerine Yardım", *Tanin*, No: 2197, (19 Kanunusani 1330/1 Şubat 1915), s. 3; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Akaydın Yay., Ankara, 2010, s. 596-597.

⁶ Nicole A.N.M. van Os, "Aiding The Poor Soldiers' Families: The Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 21, Sayı: 2 (Güz 2011), s. 255-290; Yiğit Akın, "Savaş, Milliyetçilik, Sivil Toplum: Çivi Anıtların İstanbul'daki Örneği Hatıra-i Celadet Topu", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 243 (Mart 2014) s. 22-27; <https://heimatverein-lingen.de/history/archivaliedesmonats/die-kriegsnagelung-von-1916/> (Erişim Tarihi: 12.05.2023),

⁷ *BOA.MB.İ.* 187/33; *BOA.MB.İ.* 187/34.

⁸ *Servet-i Fünun*, Sene: 24, No: 215, (20 Mart 1331/2 Nisan 1915), s. 4.

birlikteliğin örneği olan "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti"nin kuruluşundan da bahsetmek gerekmektedir.

1. Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nin Kuruluşu ve İlk Faaliyetleri

Asker ailelerinin yaşamakta oldukları sıkıntıların giderilmesine katkı sağlamayı amaç edinen Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, dönemin Türk ve müttefik ülke asker ve sivil üst düzey yöneticilerin himaye ve teşvikiyle kurulmuştur. Bu cümleden olarak, Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan ile Mareşal Liman von Sanders'in büyük kızı Matmazel Nelly'nin cemiyetin kurulmasındaki himayeleri dikkati çekmektedir. Bu manevî ve fahrî himayenin yanında yine üst düzey yöneticilerin hanımlarının resmi girişimleri ile Cemiyetin kuruluşu 24 Aralık 1914 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Emniyet-i Umumiye Müdürü İsmail Canbolat Bey'in eşi Nuriye, Matbuat Müdürü Hikmet Bey'in eşi Celîle, Polis Umum Müdürü Bedri Bey'in eşi İrfân, Selim Sırrı Bey'in eşi Hâdiye, Gümölcine eski mebuslarından Ârif Bey'in eşi Dîdâr, Zeki Bey'in eşi Hâlet Hanımlar ile Tefîk Âmir, Suad, Rıf'at, Mehmed Ali Beylerin hanımları ve Osmanlı Ordusunda görevli Erich Weber Paşa ve Prag'ın eşleri de bu cemiyetin kurucu üyeleri arasında yer almaktaydı. Nuriye Hanım'ın resmi başkanlığını yürüttüğü Cemiyetin veznedarlığını İrfan Hanım ve sekreterliği ise Emine Hanım üstlenmiştir. Diğer hanımlar da üye olarak yönetimde yer almaktaydılar. Cemiyet, ilk toplantısını İsmail Canbolat Bey'in evinde yapmış ve faaliyetlerin nasıl yürütüleceğine dair kararlar almıştır⁹.

İlk faaliyetlerden olmak üzere; Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti adına, Liman von Sanders'in büyük kızı başkanlığındaki bir heyet Padişahın izni ile Harem Dairesini ziyaret etmiştir. Heyette Polis Müdür-i Umumisi Bedri ve Padişahın Yaverlerinden Binbaşı Mehmed Ali Beylerin hanımları da bulunmaktaydı. Ziyaret sırasında Padişah, Cemiyetin faaliyetlerinden övgü ile bahsetmiştir. Yine bu ziyaret esnasında Padişah 150 lira, Birinci ve İkinci Kadınefendiler de 50'er lira bağışlamışlar, şehzadeler de farklı miktarlarda bağışta bulunmuşlardır. Ayrıca; Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ilk etapta 100 lira destek verirken, bir diğer hayır kuruluşu Müdafaa-i Milliye Cemiyeti de yardımda bulunmayı taahhüt etmiştir. Bunun yanında bakkallar aynî yardım verirken, bazı ticarethaneler de elbise ve kumaş bağışında bulunmuşlardır. Diğer taraftan, faaliyetlerine son veren Topkapı Fukaraperver Cemiyeti mevcut sermayesi olan 60 lirayı da Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'ne devretmiştir¹⁰.

Faaliyetleri hakkında halkı bilgilendirmek ve yardıma davet için Cemiyetin kuruluş amaçları basına şu şekilde belirtilmiştir: *"Bizim vazife ve faaliyetimiz sırf bir emr-i insaniyetkârânedan ibaret kalmıyor. Düşmanın tecavüzüne karşı vatanını müdafaa için meydan-ı şerefe şitâb eden (şeref meydanına koşan), mu'insiz (yardımcısız), vasıtasız, sefaletin her türlü âlâmına (elemlerine) maruz bir aile terk eden bir asker tasavvur ediniz. Bu askerin müdafaasız, muavenetsiz ihtiyar anası, babası, aile yurdu, zevcesi, çocukları hatırına geldiği zaman tahassul edecek inkisâr-ı cesârete (cesaret kırıklığı) karşı mücadele için ne kadar bir azm ve metanet-i maneviye ile meftûr (bezgin) olması lazım gelir. Vakıa Hükümet bir dereceye kadar ibrâz-ı muavenet ediyor. Fakat*

⁹ BOA.İ.DUİT. 72/121; "Asker Ailelerine Elimizden Gelen Her Türlü Yardım En Büyük Vazifemizdi", *Tanin*, No: 2176, (29 Kanunuevvel 1330/11 Ocak 1915), s. 4; "Bir Eser-i Cedîd-i Şefkat", *Sabah*, No: 9095 (29 Kanunuevvel 1330/11 Ocak 1915), s. 2; Yeliz Usta, *agt.* s. 140-142; "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Heyeti", *Servet-i Fünûn*, No: 1234 (15 Kanunusani 1330/28 Ocak 1915), s. 179; "Arz-ı Teşekkürât", *Tanin*, No: 2199, (21 Kanunusani 1330/3 Şubat 1915), s. 4; *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi Tarafından Tertib Olunan Takvim II*, 1332, s. 53-55; "Bir Fazilet Dersi", *İçtihad*, No: 126 (15 Kanunusani 1330), s. 462; BOA. DH.İ.UM.EK. 8/83. Cemiyetin Mührü için bakınız: EK 4.

¹⁰ "Bir Lütf-u Padişahi", *Tanin*, No: 2181, (3 Kanunusani 1330/16 Ocak 1915), s. 3; "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Heyeti", *Servet-i Fünûn*, No: 1234 (15 Kanunusani 1330/28 Ocak 1915), s. 179.

kısm-ı bâkîsi teşebbüsât-ı hususiyenin vazifesidir. Binaenaleyh bizim heyetimiz bir vazife-i vatanperverâne dahî ifa ediyor. Çünkü meydan-ı harbdeki askerlerimizin kuvve-i maneviyesini i'lâya (yükseltmeye) çalışıyor(uz)." Cemiyet prensip olarak; nakdi yardım yapmayıp her ay yağ, pirinç, fasulye gibi gıda maddeleri ve elbise dağıtmayı kararlaştırırken, yardıma muhtaç ailelerinin yanında Ahz-ı Asker (Asker Alma) Kanunu çerçevesinde aylık 30 kuruş ödenek tahsis edilmiş olan "mu'însiz: yardımcısız, ailenin geçimini sağlayacak kimsesi olmayan" asker ailelerine de yardımda bulunmayı prensip edinmiştir¹¹.

Asker ailelerine maddî yardımda bulunmak için kurulan Cemiyet, bir taraftan da şehit ve gazi çocuklarının okullarda eğitime devamı için kolaylık sağlanması, yetişmiş kızlar için çeyiz verilmesi, şehit ve gazi hanımlarının kadınlara mahsus kurumlarda çalıştırılması için de gayret göstermiştir. Bunun yanında savaşın sonuna kadar muhtaç durumdaki asker ailelerine elbise ve erzak dağıtılması da Cemiyetin faaliyetlerindedir. Cemiyet bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için sergi, müsamere, gezi, tiyatro, konferans ve piyango çekilişleri gerçekleştirmiştir¹².

Cemiyet yönetimi, ilk başlarda asker ailelerine her gün sıcak çorba dağıtmayı planlamışsa da işe başladıktan sonra bunun imkânsızlığı anlaşılınca çorba ikramı yerine; fasulye, pirinç, yağ gibi gıda maddeleri, ilaç ve elbise dağıtmaya karar vermiştir. Cemiyetin finans kaynakları; bağışlar, düzenlediği konser ve müsamerelerden elde ettiği gelirlerdir. Bununla birlikte Hükümet, Şehremaneti (Belediye) ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından da maddi olarak desteklenmekteydi. Bu kaynaklardan elde edilen gelirlerin toplamı -Ekim 1915 itibariyle- 130.000 lirayı ve harcamaların toplamı da 120.000 lirayı bulmuştur¹³.

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Heyeti gazetelere verdiği ilanlarda hem vatandaşları yardıma davet etmekte ve hem de toplanan yardımların dağıtımıyla ilgili bilgilendirme yapılmaktaydı. Bu ilanlarda yer alan hususlar şöyle sıralanabilir:

1- Erzak daima Perşembe günü dağıtılacak ve yalnızca silah altında bulunan askerlerin ailelerine verilecektir. Başka fakirlere verilmeyecektir.

2- Dağıtım Polis Merkezlerince düzenlenen listelere göre yapılacaktır. Mahalle muhtarından ilmühaber alan aileler bunları Polis Merkezlerine vermelidirler. O tarihe kadar İsmail Canbolat Bey'in evine bırakılan ilmühaberler ilgili Polis Merkezlerine verilmiştir.

3- Geçen Perşembe (14 Ocak 1915) günü on beş günlük erzak dağıtıldığı için 21 Ocak 1915 Perşembe günü önceki hafta gelemeyenlere erzak dağıtılacaktır.

4- Polis Merkezlerince hazırlanan listelerinde yer alan veya ilmühaberlerini tasdik ettirenlere 21 Ocaktan itibaren dağıtımına başlanacaktır.

5- Hükümetten tahsisat alan asker ailelerine de yardım dağıtılacaktır. Ancak terzilik gibi mesleklerle hayatlarını devam ettirenlere yardım verilmeyecektir.

¹¹ "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Heyeti", *Servet-i Fünûn*, No: 1234 (15 Kanunusani 1330/28 Ocak 1915), s. 179.

¹² "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti Hakkında", *Servet-i Fünûn*, No: 1332 (22 Kanunuevvel 1332/4 Ocak 1917), s. 62. Cemiyetin faaliyetleri, diğer müttefik ülkelerdekilerle benzerleri ve diğer kuruluşlarla ilişkileri konusunda ayrıntılı bilgi ve değerlendirme için bakınız: Nicole A.N.M. van Os, "Aiding The Poor Soldiers' Families: The Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 21, Sayı: 2 (Güz 2011), s. 255-290.

¹³ Selim Lebib, "Türk Kadınlığının Harb-i Umumideki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Cilt: 9, Sayı: 3, s. 2797-2799.

Para, erzak, kadın ve çocuklara mahsus yeni ve eski elbiseler memnuniyetle kabul edilmekte ve karşılığında makbuz verilmektedir.¹⁴ Ayrıca Cemiyete bağışta bulunan kişileri "Şefkat Nişanı" verilmektedir¹⁵.

Cemiyet, yukarıda belirtilen amaçlarına ulaşmak ve faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için hayırseverlerin yardımlarını kabul etmeye başlamıştır. Ayrıca Hatıra-i Celâdet Topu için düzenlenen kampanyaya bağışta bulunanlara dair Makale ekinde verilen listeden* de anlaşılacağı üzere birçok kuruluş, Cemiyetin faaliyetlerine katkı sağlamıştır.

Yukarıdaki ilanda da belirtildiği üzere, 14 Ocak 1915 tarihinden itibaren yardım faaliyetlerine fiilen başlayan Cemiyet, merkez olarak kullanılan Emniyet Umum Müdürü İsmail Canbolat Bey'in evinde 14 Ocak 1915 Perşembe günü erzak dağıtmıştır. Daha sistemli bir şekilde 21 Ocak 1915 tarihinde ise yardıma muhtaç 297 asker ailesine (aile bireyleri ile yaklaşık 500 kişi) yağ, pirinç, fasulye ve tuzun yer aldığı yardım paketleri dağıtılmıştır¹⁶.

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Heyeti, başlangıçta cemiyet merkezi olarak, yukarıda da bahsedildiği üzere, Polis Müdür-i Umumisi İsmail Canbolat Bey'in evini kullanmıştır. Kalabalık ve işlerin artması üzerine çeşitli yerlerde şubeler açılmaya başlanmıştır¹⁷.

Cemiyetin halka ulaşmasında en önemli destek basından gelmiş, yayınlanan haber ve yorumlarla halk teşvik edilmiştir. Örneğin, Cemiyet hakkında 20 Ocak 1915 tarihli *Tanin*'de yayınlanan imzasız başyazıda; sınır boylarında vatan için, din için, gelecek için savaşan kahramanların geride bıraktıkları ve milletin yardım ve şefkatine bıraktıkları muhtaç durumdaki yaşlılar ve çocukların durumuna dikkat çekilmektedir. Bunları koruyacak olan gençler cephede savaşırken geride bıraktıkları aileleri için endişe duymamalarının gerektiği hatırlatılan yazıda; ailelerinin emniyet içinde ve ihtiyaçlarının karşılandığını haber alan askerlerin daha büyük bir şevkle savaşacağı, ayrıca askerler olumsuz şartlar altında savaşırken sıcak evlerinde oturanlara da onların ailelerine yardım etmek görevinin düştüğüne dikkat çekilmekteydi. Asker ailelerinin ihtiyaçlarının karşılanması için devletin elden gelen tedbirleri aldığı, ancak bunların yetersiz kaldığı belirtilen makalede; Liman von Sanders'in eşinin (kızının olmalı idi) öncülüğünde bir merkez heyeti oluşturulduğu ve şubeler açıldığı anlatılmaktadır. Bu heyetin gazetelere verdiği ilanlarda ailelerin ihtiyaçları için yiyecek, giyecek her şeyin yardım olarak kabul edildiği duyurulan makalede; bazı insanların evlerinde işlerine yaramayan bazı şeylerin başkalarının önemli ihtiyacını gidereceği vurgulanmakta ve halkı yardıma teşvik için şu ifadeler yer verilmekteydi: "..... Böyle fevkalade hayat-ı milliye buhranlarında, hatta ahvâl-i âdiyede (sıradan olaylarda) bile iki gömleğinden birini mutlaka bir fakire vermek düsturıyla yaşamış insanlar vardır. Bu insanlar en zengin ve en mes'ud insanlardan daha mes'ud olmuşlardır. Yardım, yardım..... birbirimize, herkes herkese yardım. İstanbul'da, vilâyâtta, şehirlerde, köylerde, mahallelerde, en uzak ve en küçük yerlerde herkes sabah akşam bir şeyi düşünmeli: Yardım. Çünkü

¹⁴ "Asker Ailelerine Yardım", *Tanin*, No: 2184, (6 Kanunusani 1330/19 Ocak 1915), s. 3; "Muhtaç Asker Ailelerine", *Sabah*, No: 9104 (7 Kanunusani 1330/20 Ocak 1915), s. 4.

¹⁵ <https://www.levant.com.tr/urun/4757746/osmanli-donemi-asker-ailelerine-yardimci-hanimlar-cemiyeti-madalyasi-rozeti-19> (Erişim Tarihi: 20 Mart 2023) Şefkat Nişanı için bakınız: EK 8.

* Makalenin hacmini biraz arttırmakla birlikte hayırlı bir amaç için gerçekleştirilen bir "Hâtıra"ya katkı sağlayanların hatırasını unutturmamak için isimleri ve yardım miktarları tespit edilenlerin isimlerinin listesinin verilmesi uygun görülmüştür. Bakınız: EK 1.

¹⁶ "Me'ser-i Hamiyyet ve Şefkat", *Tanin*, No: 2180, (2 Kanunusani 1330/15 Ocak 1915), s. 3; "Me'ser-i Hamiyyet ve Şefkat", *Sabah*, No: 9099 (2 Kanunusani 1330/15 Ocak 1915), s. 2; "Bir Fazilet Dersi", *İçtihad*, No: 126 (15 Kanunusani 1330), s. 462.

¹⁷ "Asker Ailelerine", *Tanin*, No: 2183, (5 Kanunusani 1330/18 Ocak 1915), s. 3.

*bu büyük buhran seneleri ancak bu suretle bizim için hayır ve selamet şafaklarıyla açılacaktır. Harbin uzun süreceğini, acı ve tatlı, önümüzde bizim için daha pek çok vukûât bulunduğunu zihnimize iyice yerleştirmek ve bizi mutlaka zafere isâl edeceğinden kat'iyyen emin olduğumuz bu azîm mücâhede-i milliyenin sade düşman kurşunlarına göğüs germekle değil, her şeyde ve her yerde büyük bir sebât göstermekle ihrâz edileceğini (gösterileceğini) hatırdan çıkarmamalıyız. Büyük şeylerden biri de sade evlerinde rahat rahat oturan bizler için değil, bütün bir dinin istikbâli, bütün bir millet ve saltanatın bekâ ve selâmeti için cenk edenlerin sevgililerini düşünmektir."*¹⁸

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti bağış toplamak için her vesileye başvuruyordu. Nitekim Padişah V. Mehmed Reşâd'ın tahta çıkış yıldönümü (27 Nisan 1909) için rozetler hazırlanmış ve 26 Nisan 1915 günü satışa sunulmuştur. Kısa sürede bu satıştan elde edilen gelir 48.849 kuruşa ulaşmıştır¹⁹.

Veliâhd Yusuf İzzeddin Efendi, Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyetine 30 lira bağışta bulunmuştur²⁰. Ayan Meclisi üyeleri tarafından toplanan 405 lira Aram Efendi tarafından Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'ne teslim edilmiştir. Emekli Bahriye doktorlarından İsak Paşa 15 ve Emekli Mabeyn-i Hümayun katiplerinden Cevad Bey'in eşi tarafından 1 lira bağışlanmıştır²¹.

Cemiyete külliyetli miktarda yardım yapanlar arasında ilginç isimler de bulunmaktaydı. Nitekim, Harbiye Nezareti müteahhitlerinden Alman Mösyö Richter 500 Osmanlı lirası nakdi bağışın yanında bir vagon fasulyeyi dağıtılmak üzere Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'ne bağışlamıştır²².

Birinci Dünya Savaşı sırasında müttefikler arasında sadece savaş ortamında değil sosyal yardımlar hususunda da işbirliğine gidilmiş ve destek için çeşitli kuruluşlar vücuda getirilmiştir. Nitekim 1915 Haziranında Berlin'de İmparatoriçe Augusta Viktoria'nın himayesinde ve Prens Eitel Friedrich başkanlığında "Osmanlı Asker Dul ve Yetimlerine Muavenet Cemiyeti" isimli bir dernek kurulmuştur. Cemiyet yardım toplamak amacıyla "Hilâl" şeklinde rozet vesair takı ürünü hazırlatmış ve 1 mark bedel ile satışa sunmuştur. Elde edilen gelir ve yapılan yardımlar Almanya'nın İstanbul Sefiri Baron Wangenheim'in eşi Madam Wangenheim aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır (Haziran 1915)²³.

Yine, benzer bir şekilde savaş dolayısıyla dul kalan Osmanlı kadınlarına yardım amacıyla Almanya Veliâhdının eşi Prenses Cecil'in himayesinde Şarlotenburg Opera binasında bir opera gösterisi düzenlenmiştir. 2500 biletin satıldığı operayı izleyenler arasında Prensesin dışında üst düzey Alman yöneticilerin eşleri, Osmanlı Ordusunda görev yapan von der Golz Paşa'nın eşi, Berlin'deki Osmanlı Ateşemiliteri Şükrü Bey, Şeyh Abdülaziz Çavuş ve Almanya'nın İstanbul'daki Deniz Ateşi Yüzbaşı Human'ın eşi olan ve aynı zamanda bu etkinliğin düzenleme komitesi başkanlığını yürüten Madam Human da hazır bulunmuşlardır. Etkinlikte toplanan yardım iki

¹⁸ "Asker Ailelerine Yardım", *Tanin*, No: 2185, (7 Kanunusani 1330/20 Ocak 1915), s. 1.

¹⁹ "Rozet Tevzî'i", *Tanin*, No: 2278, (10 Nisan 1331/23 Nisan 1915), s. 5; "Teşekkür", *Tanin*, No: 2293, (25 Nisan 1331/8 Mayıs 1915), s. 3.

²⁰ "Veliâhd Hazretlerinin Teberru'u", *Tanin*, No: 2228, (16 Şubat 1330/4 Mart 1915), s. 2.

²¹ "Teberru'ât-ı Vatanperverâne", *Tanin*, No: 2313, (15 Mayıs 1331/28 Mayıs 1915), s. 4.

²² "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Heyetinden", *Tasvir-i Efkâr*, No: 1641 (7 Kanunuevvel 1331/20 Aralık 1915), s. 2.

²³ "Berlin'de Yeni Bir Nişâne-i Meveddet", *Tanin*, No: 2340, (11 Haziran 1331/24 Haziran 1915), s. 1; https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Wilhelm (Erişim Tarihi 17.04.2023)

Osmanlı Hanımı tarafından İstanbul'a götürülecek ve dul kalmış olan asker eşlerine dağıtılacaktır (Nisan 1916)²⁴.

Cemiyete bağışu arttırmak ve yeni gelir sağlamak için çeşitli etkinlikler düzenlemeye karar veren Tertip Heyeti, 20 Haziran 1915 Pazar günü Tepebaşı'nda bir etkinlik ve eşya piyangosu düzenlemiştir. Aynı şekilde 25 Haziran 1915 Cuma günü gündüz hanımlara ve gece de umuma açık olarak bir müsamere tertip etmiştir. Taksim Belediye Bahçesinde icra edilecek bu etkinlikte Saray Bandosu da bir konser verecektir. Konser sonrasında eşya piyangosu düzenlemiştir. Diğer bağışçıların yanında Prens Mahmud Hamdi Paşa, bu piyangoya değerli eşyalar bağışladığı gibi satışa sunulan biletlerden de satın alarak cemiyete desteğini daha da arttırmıştır²⁵. Yine Cemiyet yararına, Beyoğlu'ndaki Alman Mektebi'nin Türk öğrencileri tarafından 13 Mayıs'ta "Muhterem Katil" piyesi temsil edilmiştir²⁶.

Yine; Cemiyete gelir sağlamak amacıyla, giriş ücreti 1 kuruş olmak üzere Gülhane Parkı halkın gezintisine açılmış ve bu gezinti sırasında Darülaceze Musiki Heyeti'nce konser verilmiştir²⁷.

Yukarıda bahsedilen faaliyetlerle yardım toplayan Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nin Kadıköy Şubesi tarafından 5 bin olmak üzere İstanbul ve Beyoğlu yakalarında toplam 25 bin yardıma muhtaç asker ailesine yardım dağıtılmıştır. Bu çerçevede; her ay nohut, patates, zeytin, mercimek, börülce, yağ, fasulye, tuz, pirinç ve bulgurdan oluşan erzak paketi ailelere teslim edilmiştir. Tabii bu erzak dağıtımının her ay ve aynı miktarda yapılması, halkın yapacağı yardıma bağlı idi. Bu anlamda Cemiyet, gazetelere verdiği ilanlarda halkı yardıma teşvik etmenin yanında iyi bağış toplandığında, gazetelerde açık teşekkür mesajı yayınlamaktaydı. Bazen bu teşekkürlerde isim de belirtilmekteydi. Nitekim Almanya'nın eski İstanbul Sefiri Wangenheim'in eşine katkılarından dolayı özellikle teşekkür edilmekteydi. Cemiyetin ikinci fahri başkanlığını kabul eden Madam Wangenheim, kendi ülkesinde toplanan yardımları İstanbul'a ulaştırmanın yanında, hem İstanbul yakasının bir aylık erzak masrafını karşılamış ve hem de yardım dağıtımında da fiilen görev almıştır²⁸.

Kurulduğu andan itibaren yardıma muhtaç aileleri kaydetmeye başlayan Cemiyetin yardım yaptığı aile sayısı Eylül 1915'te 15 bine ulaşmakta ve bu ailelerin toplam nüfusu ise 37 bini geçmekteydi²⁹. Yardım yapılan aile sayısı gün geçtikçe artmış ve Mart 1916 sonlarına kadar yaklaşık 25.000'den fazla aileye yardımda bulunulmuştur³⁰.

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nin yıllık toplantısının 4 Mart 1917 Pazar günü İsmail Canbolat'ın evinde yapılması kararlaştırılmış ve üyelerle yardımseverlerin katılımı için duyuru yapılmıştır³¹.

²⁴ "Berlin'deki Müsamere", *Tanin*, No: 2625 (22 Mart 1332/ 4 Nisan 1916), s. 4.

²⁵ "Tepebaşı'nda Müsamere", *Tanin*, No: 2330, (1 Haziran 1331/14 Haziran 1915), s. 4; "Müsamere", *Tanin*, No: 2339, (10 Haziran 1331/23 Haziran 1915), s. 3; "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti Tarafından", *Tanin*, No: 2341, (12 Haziran 1331/25 Haziran 1915), s. 3.

²⁶ *İkdam*, No: 6927 (12 Mayıs 1332/ 25 Mayıs 1916), s. 2.

²⁷ "Asker Aileleri İçin", *Servet-i Fünun*, Sene: 24, No: 251, (25 Nisan 1331/8 Mayıs 1915), s. 4.

²⁸ "Yardımcı Hanımlar Hey'etinden", *Tanin*, No: 2442, (21 Eylül 1331/4 Ekim 1915), s. 2; "Asker Ailelerine Muavenet", *Tanin*, No: 2443, (22 Eylül 1331/5 Ekim 1915), s. 4; "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Hey'etinden", *Tanin*, No: 2496, (14 Teşrinisani 1331/27 Kasım 1915), s. 3; "Asker Ailelerine Erzak Tevzi'i", *Tanin*, No: 2559, (16 Kanunusani 1331/29 Ocak 1916), s. 3; *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi Tarafından Tertib Olunan Takvim II*, 1332, s. 55.

²⁹ "Asker Ailelerine Muavenet", *Tanin*, No: 2443, (22 Eylül 1331/5 Ekim 1915), s. 4.

³⁰ "Hâtıra-i Celâdet", *Tanin*, No: 2629 (26 Mart 1332/ 8 Nisan 1916), s. 1; "Hâtıra-i Celâdet", *İkdam*, No: 6880 (26 Mart 1332/8 Nisan 1916), s. 2; "Hâtıra-i Celâdet Topunun Resm-i Küşâdî", *İkdam*, No: 6885 (31 Mart 1332/13 Nisan 1916), s. 1.

³¹ "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nden", *Tanin*, No: 2954 (3 Mart 1333/ 1917), s. 4.

Cemiyet 1918 yılına kadar faaliyetlerine devam etmiştir. Ancak bu süreçte cemiyetin yönetiminde zamanla bazı değişiklikler olmuştur. Mart 1918'de Cemiyetin başkanlığını Nuriye (Canbolat), İkinci başkanlığı Hayriye (Talât), Sekreterliği Emine (Reşid), Muhasebeciliği Suad (Reşad), Veznedarlığı Sabîha (Nuri) Hanım yürütürken, İrfan (Bedri), Leylâ (Vâhid), Nezihe (Veli), Tevhide (Osman), Hâdiye (Selim Sırrı), Kâmile (İsmail) ve Madam Pançeri üyelik görevlerini ifa etmekteydiler³².

Asker ailelerine yardım için kurulmuş olan cemiyetin faaliyetleri takdirle karşılanmış ve yöneticileri hem Osmanlı Padişahı ve hem de Alman İmparatoru tarafından madalya ile ödüllendirilmişlerdir. Bu çerçevede; Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 16 Nisan 1916 tarihli toplantısında, ülkede yardıma muhtaç ve kimsesiz asker ailelerine yardım ederek bir buçuk senedir Hilâl-i Ahmer vazifesi görmektedir olan "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti" yöneticilerinin Gümüş Hilâl-i Ahmer Madalyası ile ödüllendirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar ve ekli liste, irade-i seniyye ile tasdiki için Reis-i Sâni Doktor Besim Ömer imzasıyla 18 Nisan 1916 tarihinde Padişah'a sunulmuştur. 10 Nisan 1332 (23 Nisan 1916) tarihli irade-i seniyye ile Gümüş Hilâl-i Ahmer Madalyası ile taltif edilen Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti yöneticileri şunlardır: Cemiyet Başkanı Nuriye (İsmail Canbolat), Veznedar İrfan (Bedri), azalar Hayriye (Talât), Sabîha (Nuri), Dîdâr (Ârif), Hâlet (Zeki), Meliha (Kâsım İzzeddin), Celîle (Hikmet), Hâdiye (Selim Sırrı) ve Emine (Reşid) Hanımlar³³.

Aynı şekilde; Alman İmparatoru II. Wilhelm, Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti Fahrî Başkanı olan Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'a Birinci Rütbeden Salîb-i Ahmer (Kızılhaç) Madalyası, Cemiyetin Başkanı olan İsmail Canbolat'ın eşi Nuriye Hanım ile Cemiyet üyelerinden Dahiliye Nazırı Talat Bey'in eşi Hayriye, Hariciye Nazırı Halil Bey'in eşi Lütfiye ve Şehremini Bedri Bey'in eşi İrfan Hanımlara İkinci Rütbeden Salîb-i Ahmer Nişanı ile ödüllendirmiştir³⁴. Cemiyetin kuruluş ve genel faaliyetlerinden sonra bu araştırmanın merkezini oluşturan "Hâtıra-i Celâdet Topu" hakkında daha ayrıntılı bilgi vermekte fayda bulunmaktadır.

2. Hâtıra-i Celâdet Topu İçin Yapılan Hazırlıklar

Almanya ve Avusturya'daki örneklerden ilham alınarak Osmanlı Devleti'nde de tahtadan bir maket hazırlanması ve yapılacak bağış karşılığı çivi çakılması gündeme gelmiştir. Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti tarafından bu amaçla Başkumandanlık Vekaletine başvuruda bulunulmuştur. Yürütülen yazışma ve görüşmelerden sonra, "Hatıra-i Celâdet Topu" adı verilen ve 18 Mart 1915'te Çanakkale Deniz Zaferinin kazanılmasında büyük etkisi olan Osmanlı toplarından birisinin tahta maketinin hazırlanarak İstanbul'un meydanlarından birisine yerleştirilmesi planlanmıştır. Savaş sırasında halkın ziyaretine açık tutulacak ve bağış karşılığı çivi çakılacak maketin savaş bittikten sonra gelecek nesillere tarihi bir hatıra olarak Askeri Müzeye kaldırılması kararlaştırılmıştır³⁵.

Başkumandan Vekili Enver Paşa başkanlığında olmak üzere; Dâhiliye Nazırı Talât, Meclis-i Mebusan Reis Vekili Hüseyin Cahid, Şehremini İsmail Canbolat, Polis Müdîr-i Umûmîsi Bedri, İttihat ve Terakkî Kâtib-i Umûmîsi Mithat Şükrü, Doktor Nâzım ve Meclis-i Ayân Kâtib-i Umûmîsi İsmail Müştâk Beylerden oluşan bir **Tertip Komitesi** oluşturulmuştur. Komitenin

³² "Yardımcı Hanımlar Cemiyeti", *Vakit*, No: 131 (1 Mart 1918), s. 2.

³³ *BOA.İ.DUİT. 72/121; Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Kadın*, (Yay.Haz: Ersin Kırcı, Kevser Şeker), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 2015, s. 362-365. Madalya ile taltif edilenlerin listesi için bakınız: EK 5.

³⁴ "Madalya", *Tanin*, No: 2725 (30 Haziran 1332/ 13 Temmuz 1916), s. 2; *BOA.İ.DUİT. 72/121; BOA.İ.TAL. 507/43*.

³⁵ "Hâtıra-i Celâdet", *Tanin*, No: 2477 (26 Teşrinievvel 1331/8 Kasım 1915), s.1.

başkanlığını İttihat ve Terakkî Fırkası Kâtib-i Umûmîsi (Genel Sekreter) Mithat Şükrü Bey yürütmüştür. Hatıra topunun Beyazıt Meydanı'na konulması kararlaştırılmıştır. Padişah V. Mehmed Reşad, Müttefik Devletler olan Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorları ile Bulgaristan Kralı'na da bu Hâtıra topuna bağışta bulunmak ve görevlendirecekleri temsilciler tarafından çivi çakılması için gerekli yazışmalar yapılmıştır. Yine Komitenin aldığı karara göre; altın çivi çakmak için 5 lira, gümüş çivi için 1 lira ve demir için ise 1 kuruş bağışta bulunulması gerekmektedir. Ayrıca; altın çivi çakanlara isimlerinin ve bağış miktarının yazılı olduğu bir Şehâdetnâme* ve altın yaldızlı rozet, gümüş çivi çakanlara isimlerinin ve bağış miktarının yazılı olduğu bir Şehâdetnâme ile gümüş yaldızlı rozet verilmesi kararlaştırılmıştır. 25 kuruşluk demir çivi çakanlara da beyaz madenden birer rozet verilecektir³⁶.

18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Zaferi'nin hatırası olmak üzere, zaferin kazanılmasında önemli rol oynayan 30,5 cm'lik Avusturya yapımı havan topunu temsilen Pilsen'deki Skoda fabrikasında imal edilip fabrika sahibi tarafından Osmanlı halkına hediye edilen "tahta top" modeli, 13 Mart 1916 tarihinde Beyazıt Meydanı'nda Harbiye Nezareti karşısındaki çimenliğe parçalar halinde getirilmiştir. Daha önce inşa edilmiş olan kürsü üzerine yerleştirilmeye başlanmıştır³⁷.

Tahta top maketi Avusturya'dan geldiği gibi çakılacak çiviler de İstanbul'dan tedarik edilemeyince yine bu ülkeden sipariş edilmiştir. Dâhiliye Nazırı Talat Bey, Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa'dan bu çivilerin oradan sağlanması için araştırma yapılması istemiştir. Bu arada Skoda Firması'nın İstanbul'daki temsilcisi Mösyö Rosenthal ile Viyana'ya gönderilen numunelere göre rozet yaptırılması için Hüseyin Hilmi Paşa'nın yardımı talep edilmiştir(22 Şubat 1331/6 Mart 1916). 300.000 demir çivinin sipariş edildiğini ve en kısa zamanda gönderileceğini belirten Hüseyin Hilmi Paşa, sipariş edilecek altın ve gümüş çivilerin miktarının bildirilmesini istemiştir (26 Mart 1332/10 Mart 1916). Dâhiliye Nezaretinden verilen cevapta, ilk etapta 250 altın ve 1000 gümüş çivi siparişi verilmiştir(3 Mart 1332/16 Mart 1916). Bu arada demir çivilerin imalatı tamamlanmış ve Mart ayı içinde İstanbul'a ulaştırılmıştır. Bu teslimatı bildiren Dâhiliye Nâzırı Talat Bey, Hüseyin Hilmi Paşa'ya 30 Mart 1916'da gönderdiği telgrafta "*delâlet ve inâyetleri ile tedârik edilen topun resm-i küşâdının bir an evvel icrası için altın ve altın yaldızlı ve gümüş çivilere ihtiyaç vardır..... Dört adet büyük altın çivi ile diğer çivilerin hiç olmazsa bir kısmının irsaline inayet-i devletlerini rica ederim. Bu meyanda rozetlerden bir kısmının gönderilmesi mümkün olursa bilhassa bâis-i şükran olur*" diyerek işlerin hızlandırılmasını istemiştir³⁸.

Dâhiliye Nâzırı Talât Bey, Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa'ya 13 Nisan 1916 tarihinde gönderdiği telgrafta tören hakkında bilgi verdikten sonra altın ve gümüş yaldızlı çivilerin azaldığını belirtmiştir. Telgrafın devamında Talât Bey; ilk vasıta ile 1.000 adet altın ve 5.000 gümüş yaldızlı çivinin ve bu çivileri çakanlara verilmek üzere altın rozetlerin de gönderilmesini

* Şehadetname resmi için bakınız: EK 7.

³⁶ "Hâtıra-i Celâdet", *Tanin*, No: 2629 (26 Mart 1332/ 8 Nisan 1916), s. 1; "Hâtıra-i Celâdet", *İkdam*, No: 6880 (26 Mart 1332/8 Nisan 1916), s. 2; "Hâtıra-i Celâdet Topunun Resm-i Küşâdı", *İkdam*, No: 6885 (31 Mart 1332/13 Nisan 1916), s. 1; "Hâtıra-i Celâdet Resm-i Müşa'sa' Münasebetiyle", *Servet-i Fünûn*, No: 1295 (31 Mart 1332/13 Nisan 1916), s. 250; *BOA.HR.SYS. 2420/21; BOA.HR.SYS. 2421/84; BOA.HR.SYS. 2423/34.*

³⁷ "Tahta Top Geldi", *Tanin*, No: 2617 (14 Mart 1332/ 27 Mart 1916), s. 4; "Âbide-i Zafer", *İkdam*, No: 6868 (14 Mart 1332/ 27 Mart 1916), s. 2; "Hâtıra-i Celâdet", *İkdam*, No: 6880 (26 Mart 1332/8 Nisan 1916), s. 2; ; "Hâtıra-i Celâdet Topunun Resm-i Küşâdı", *İkdam*, No: 6885 (31 Mart 1332/13 Nisan 1916), s. 1; "Ağaçtan Top", *Servet-i Fünûn*, No: 1289 (18 Şubat 1331/2 Mart 1916), s. 184; "Hâtıra-i Celâdet Resm-i Müşa'sa' Münasebetiyle", *Servet-i Fünûn*, No: 1295 (31 Mart 1332/13 Nisan 1916), s. 250; Şefik Bilâl Çavuşoğlu, *Birinci Dünya Savaşı Dönemi Basın Hayatında Propaganda Aracı Olarak Harp Mecmuası*, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021, s. 55.

³⁸ *BOA.DH.KMS. 37/42.*

istemiştir. Mayıs ayına kadar teslim edilmiş olan rozetlerin bedeli gönderilmiş ve ilaveten 1.000 adet altın yaldızlı ve 5.000 adet gümüş yaldızlı rozet daha sipariş verilmiştir. Daha önce gönderilen demir çivilerin bedeli 4.726 kron, 1.026'sı altın yaldızlı ve 5.096'sı gümüş rozetin bedeli 1.535 kron 30 heller olmak üzere toplamda 6.261 kron 30 heller tutmuştur. Hüseyin Hilmi Paşa 10 Haziran 1916 tarihli telgrafında bu miktarın gönderilmesini Dâhiliye Nezareti'nden talep etmiştir. Toplam 6.261 kron 30 heller tutan para Wiener Bank'ın İstanbul Şubesine yatırılmış ve makbuzu Viyana'ya gönderilmiştir (28 Haziran 1916)³⁹. Yapılan hazırlıklardan sonra sıra, devlet yönetimi, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nin bir bakıma gövde gösterisine sahne olacak olan hatıra topunun açılış törenine gelmişti.

3. Hâtıra-i Celâdet Topu'nun Açılış Töreni

Yapılan hazırlıklardan sonra Hâtıra-i Celâdet Topuna çivi çakma töreninin 30 Mart 1332 (12 Nisan 1916) Çarşamba günü yapılması, törene nazırlarla asker ve sivil üst düzey yöneticilerin katılması ve ayrıca 13 Nisan 1916 Perşembe günü ise kadınların hatıra topa çivi çakma töreninin yapılması kararlaştırılmıştır⁴⁰.

Hâtıra-i Celâdet Topu'nun açılış töreni, daha önce kararlaştırıldığı gibi, 12 Nisan 1916 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Görkemli açılış töreni saat 11 civarında başlamıştır. Halkın ve davetlilerin yanında jandarma ve polis birlikleri güvenliği sağlarken bir kıta asker de selamla atışı için yerini almıştır. Etrafı demir parmaklıklı kürsünün yakınında Osmanlı hanedanı üyeleri, yabancı elçiler, nazırlar, mebuslar, Meclis-i Ayan üyeleri için tahsis edilmişti. Töreni izlemek isteyen halk ise Hâtıra topunun ön tarafındaki meydana toplanmıştı. Top maketinin solunda kalan yani Beyazıt Camii tarafı kadınlar için ayrılırken, maketin sağ tarafı yani Harbiye Nezareti kapısı ile Kağıtçılar tarafı erkeklere ayrılmıştı. Saat on buçuk civarında davetliler tören alanına gelmeye başlamışlardır. Gelenleri Teşrifat Müdür-i Umumisi İsmail Cananî, Teşrifat Müdürü Memduh, Müdür Yardımcısı Fuad ile Teşrifat Memurları Sadık, Ercümen Ekrem ve Refik Beyler tarafından karşılanmış ve kendileri için ayrılan alana yönlendirilmişlerdir. Törene Hanedan adına Şehzadeler Abdülmecid, Ziyaeddin, Ömer Hilmi ve Burhaneddin Efendiler katılmışlardır. Ayrıca Almanya Sefiri Kont Metternich, Avusturya Sefiri Kont Marki Pallavicini, Bulgar Sefareti Maslahatgüzarı Kolaşef törene katılan davetliler arasındaydı. Sadrazam Said Halim Paşa, Şeyhülislam Hayri Efendi, Meclis-i Ayan Reisi Rifat, Meclis-i Mebusan Reisi Hacı Âdil, Dahiliye Nazırı Tal'ât, Hariciye Nazırı Halil, Adliye Nazırı İbrahim, Maarif Nazırı Şükrü, Nafia Nazırı Abbas Halim, Ticaret Nazırı Ahmed Nesimi Beyler ile Harbiye Nazırı Enver Paşa törene katılan üst düzey yöneticilerdi. Bunların dışında Meclis-i Ayan ve Mebusan üyeleri, ordu kumandanları ile asker ve sivil bürokratlar da tören alanında bulunuyorlardı⁴¹.

Açılış konuşmasını yapmak üzere kürsüye gelen Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa; "*Hudutlarımızda, hukuk-ı mukaddese-i İslâmiye ve vataniyeyi ve kahraman mütteliklerimizle müşterek olan menâfi'-i meşrû'amızı müdâfa'aya uğraşan asker arkadaşlarımızın muhtâc-ı mu'avenet ailelerine yardım etmek için şitâb eden (işe başlayan) zevât-ı âliyeye arz-ı teşekkür ederek abidenin resm-i küşâdını icra ederim*" dedikten sonra Hâtıra topu maketinin üzerindeki Osmanlı bayrağını kaldırmıştır. Bundan sonra Askeri Muzıka, Sultan Reşad Marşını çalmaya

³⁹ BOA.DH.KMS. 37/42.

⁴⁰ "Hâtıra-i Celâdet", *Tanin*, No: 2633 (30 Mart 1332/ 12 Nisan 1916), s. 2.

⁴¹ BOA.MB.İ. 185/89; "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2634 (31 Mart 1332/ 13 Nisan 1916), s. 1; "Hâtıra-i Celâdet Topunun Resm-i Küşâdı", *İkdam*, No: 6885 (31 Mart 1332/13 Nisan 1916), s. 1; "Dünkü Merasim ve İntibâ'âtı", *Tasvir-i Efkâr*, No: 1744 (31 Mart 1332/13 Nisan 1916), s. 1; "Hâtıra-i Celâdet Resm-i Müşâ'şa' Münasebetiyle", *Servet-i Fünûn*, No: 1295 (31 Mart 1332/13 Nisan 1916), s. 250. Törene ilişkin resimler için bakınız: EK 6.

başlamış ve Padişah adına ilk altın çivi Sadrazam Said Halim Paşa top maketinin namlu ağzına çakmıştır. Avusturya-Macaristan İmparatoru Fransuva Jozef adına İstanbul Sefiri Marki Pallavicini, Almanya İmparatoru II. Wilhelm adına Sefir-i Kebir Kont Metternich, Bulgaristan Kralı adına Maslahatgüzar Kolaşef altın çivileri çakmışlardır. Bu imparatorlar ve kral adına çivi çakılırken o ülkenin milli marşları çalınmıştır. Padişah, imparatorlar ve kral adına çakılan altın çivilerin başları yıldız şeklinde olup, diğer altın çivilerin başı yuvarlaktı. Törende bundan sonra sıra ile; Şehzadeler, Sadrazam, Şeyhülislam, Ayan ve Mebusan Meclisi reisleri, nazırlar ve Tertip Heyeti adına altın çiviler çakılmıştır. Daha sonra, halktan bağışta bulunanlar tarafından çivi çakılmaya devam edilmiştir. Bu esnada Selçuk Sultan İnas Sultanisi talebeleri müdireleriyle birlikte kürsüye gelmişler ve mektepleri adına iki altın çivi çakmışlardır. Üst düzey yöneticilerin makete çivi çakma işi saat 12'ye kadar devam etmiştir. Tören sırasında bağış için biletler de satışa sunulmuştur. Bağış kampanyasına; Padişah 300 lira, Alman İmparatoru 200 lira, Avusturya-Macaristan İmparatoru 200 lira (5000 kron), Bulgaristan Kralı 200 lira (5000 ley)lık yardım ile katılarak öncülük etmişlerdir. Veliahd Mehmed Vahideddin Efendi 150, Şehzade Abdülmecid Efendi 50, Şehzade Burhaneddin Efendi 50, Şehzade Mehmed Selim Efendi 30, Sadrazam Said Halim Paşa 25, Harbiye Nazırı Enver Paşa 50, Şeyhülislam Hayri Efendi 10 lira bağışta bulunmuşlardır. Diğer davetlilerinde değişik miktarlardaki katkılarıyla sadece tören sırasında toplanan bağışın toplamı iki bin lirayı geçmiştir. Tertip Heyeti, Hâtıra topuna yardımda bulunanların isimlerinin gazetelerde yayınlanmasını kararlaştırmıştır⁴².

13 Nisan 1916 tarihinde Hâtıra-i Celâdet Topu'nun hanımlar tarafından açılışı yapılmıştır. Davetli hanımlar Beyazıt Meydanı'nda toplanmışlardır. Tören sırasında bando tarafından marşlar çalınmıştır. Saat 11 civarında Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan da tören alanına gelmiştir. Şehremini Tertip Heyeti Reisesi ve Şehremini İsmail Canbolat'ın eşi Nuriye Hanım şu konuşmayı yapmıştır: "*Osmanlı ordusunun harp meydanlarında gösterdiği cengâverliğin ve bilhassa Çanakkale'de gösterdiği celâdetin Hâtırası olmak üzere rekz edilen (konulan) bu top hasılatının muhtelif harp cephelerimizde cansiperâne döğüşen askerlerimizin bîkes ailelerine bir buçuk seneden beri yardım etmekle müftehir bulunan cemiyetimize terk olunması bizim için pek büyük ve şerefli bir mükâfâttır. Bidâyet-i teşekkülünden beri cemiyetimizin riyâset-i fahriyesini lütfen kabul ve maddî ve ma'nevî mu'âvenetleri ile cemiyetimizi himaye buyuran Naciye Sultan Hazretleri bu def'a da kadınlar namına ilk çivi çakmak lütfunda bulunuyorlar. Cemiyetimiz namına kendilerine arz-ı minnettârî eder ve da'vetimize icâbet eden bütün cemiyetlere ve hanımefendilere beyân-ı şükrân eyleriz.*" Konuşmadan sonra Hâtıra topu üstüne örtülmüş olan Osmanlı Sancağı açılmış ve Naciye Sultan tarafından kadınlar adına ilk çivi çakılmıştır. Bu münasebetle Naciye Sultan cemiyete 100 lira yardımda bulunmuştur. Ondan sonra diğer hanımlar tarafından Hâtıra topa çivi çakılmıştır. Bu hanımlar arasında; Mebusan ve Ayan Meclisi reisleriyle, Dâhiliye, Hâriciye, Adliye, Ticaret, Zirâ'at Nazırlarının hanımları ile Şehremini İsmail Canbolat'ın hanımı 5'er lira, Nafi'a Nazırının hanımı 10 lira, Avusturya-Macaristan İstanbul Sefirinin eşi, Alman Sefareti Müsteşarının eşi, Şehremininin hanımı, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reisesi Ayşe Hanım, Fukaraperver Cemiyeti adına Didar Hanım, Necmeddin Molla'nın hanımı 5'er lira, Arif Zeki Bey'in hanımı ve oğlu Celâdet 5'er lira, İstihlâk-i Millî Cemiyeti Reisesi Melek Hanım ve Biçki Yurdu Cemiyeti Reisesi 5'er lira bağışta bulunmuşlardır. Bunun dışında Asker

⁴² "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2634 (31 Mart 1332/ 13 Nisan 1916), s. 1; "Hâtıra-i Celâdet Topunun Resm-i Küşâdı", *İkdam*, No: 6885 (31 Mart 1332/13 Nisan 1916), s. 1-2; "Dünkü Merasim ve İntibâ'âtı", *Tasvîr-i Efkâr*, No: 1744 (31 Mart 1332/13 Nisan 1916), s. 1; "Hâtıra-i Celâdet Resm-i Müşa'sa' Münasebetiyle", *Servet-i Fünûn*, No: 1295 (31 Mart 1332/13 Nisan 1916), s. 250. Hâtıra-i Celâdet Topunu ziyaretler için bakınız: EK 2, EK 3.

Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti İdare Heyeti üyeleri ile Hilâl-i Ahmer ve Fukaraperver cemiyetleri adına 5'er liralık çiviler çakılmıştır⁴³. Açılış töreni sırasında olduğu gibi, geliri asker ailelerine harcanmak üzere ülke çapında geniş bir bağış kampanyası başlatılmıştır.

4. Hâtıra-i Celâdet Topu İçin Bağış Kampanyası

Diğer bağış kampanyalarının yanı sıra sadece "Hâtıra-i Celâdet Topu" için ayrı bir yardım kampanyası, veya daha doğru tabiriyle "yardım seferberliği" başlatılmıştır. Cemiyetin diğer bağış toplama faaliyetleri büyük ölçüde İstanbul'da yoğunlaşırken Hâtıra-i Celâdet Topu için yardım kampanyası ülke geneline yayılmıştır. Zaten, Hatıra topunun açılış töreninde yaklaşık iki bin lira toplanmıştı. Bu çerçevede Hâtıra-i Celâdet Topuna çivi çakılması için Padişah V. Mehmed Reşad 300, Şehzade Ziyaeddin Efendi 50 ve Ömer Hilmi Efendi 50 lira bağışlamıştı(31 Mart 1332/13 Nisan 1916)⁴⁴.

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nin diğer faaliyetlerinde olduğu gibi Hâtıra-i Celâdet Topu için düzenlenen kampanyanın en önemli destekçilerinden birisi yine basın olmuştur. Diğer gazetelerin yanında mizah dergisi *Karagöz* de kendi usulünce kampanyayı halka duyurmuş ve desteğe çağırmıştır. "Çivi ve Ağaç" başlıklı yazıda "dünyada bir dikili ağacın olsun" sözünden ilham ile "çakılı bir çivin olsun" mesajı verilmiştir. Karagöz, ağaç dikerek dünya için faydalı bir iş yapıldığı gibi ağaca çivi çakılarak yapılacak iyiliği Hacivat'a şu sözlerle anlatmaktadır: "(Bir kişi) bir çivi çaktığı zaman, yine böyle, hem de pek hâlis ve nezîh surette, harp cephelerinde cansiperâne döğüşen kahraman askerlerimizin bi-kes (kimsesiz) ailelerine, evlâd-ü iyâline mu'âvenet etmiş, onların kalplerine su serpmiş, feyiz vermiş olacak..... Bugün Pâyitahtta kadın, erkek herkesin kalbi ve nazarı, hem Türk cengâverliğinin, Çanakkale celâdetinin bir hatırası, hem de hamîyyet ve şefkât-i milliyenin timsâli olan Beyazıt Meydanı'ndaki âbideye müteveccih (yönelmiş) değil mi?..... Hacivat, kiminin parası, kiminin duası derler amma, haydi kudretimize göre birkaç demir çivi de biz çakalım."⁴⁵

Hâtıra-i Celâdet Topu'nun görkemli bir törenle açılması ve yardım karşılığında çivi çakılıyor olması basın aracılığıyla da halka ulaştıkça yardımlar hızla artmıştır. Birçok kurum ve kuruluş bu kampanyaya katılarak bağış toplamıştır. İstanbul Askerî Sansür Hey'eti kendi aralarında 20 lira toplamışlar ve bu paranın karşılığı olarak Hâtıra topuna 4 altın çivi çakmışlardır(16 Nisan 1916)⁴⁶.

27 Nisan 1916 Perşembe günü bazı okullar adına oluşturulmuş gruplar Beyazıt Meydanı'na gelerek gösteriler yapmışlar ve Hâtıra-i Celâdet Topuna çiviler çakmışlardır. Bu okullar arasında Eyüpsultan Reşadiye Numune Mektebi bir altın, iki gümüş ve 27'si çeyrek liralık olmak üzere toplam 1375 kuruşluk çivi çakmışlardır. Bu esnada Üsküdar'daki Ticaret-i Bahriye Mektebi bandosu konser vermiştir⁴⁷.

Hâtıra-i Celâdet Topuna çivi çakılmak üzere Zor Sancağı Mutasarrıflığı'ndan 67 lira gönderilmiştir. Bu top için üretilen çivileri imal eden Avusturyalı Mösyö Buchwald da 100 kron

⁴³ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2635 (1 Nisan 1332/ 14 Nisan 1916), s. 2; "Âbide-i Celâdet Topunun Hanımlarımıza Küşâdı", *İkdam*, No: 6886 (1 Nisan 1332/14 Nisan 1916), s. 2; ; "Hâtıra-i Celâdet", *Tasvîr-i Efkâr*, No: 1745 (1 Nisan 1332/14 Nisan 1916), s. 2.

⁴⁴ *BOA.MB.İ. 185/89*.

⁴⁵ "Çivi ve Ağaç", *Karagöz*, No: 851 (2 Nisan 1332/15 Nisan 1916), s. 1.

⁴⁶ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2637 (3 Nisan 1332/ 16 Nisan 1916), s. 2.

⁴⁷ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2648 (14 Nisan 1332/ 27 Nisan 1916), s. 3.

bağışlamış ve Osmanlı Devleti'nin Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa'ya bu parayı teslim etmiştir(17 Mayıs 1916)⁴⁸.

Harpüt (El-Azîz Vilayeti) ahalisi adına Hâtıra-i Celâdet Topuna çivi çakmak için 100 lira toplanmış ve İstanbul'a gönderilmiştir⁴⁹. Bursa'da aynı amaçla toplanan 80.323 kuruşu İstanbul'a getiren bir heyet, yardımı yapan halk adına topa çivi çakmışlar, kendilerine şehadetname ve madalyalar takdim edilmiştir(Temmuz 1916)⁵⁰.

Hâtıra-i Celâdet Topuna çivi çakılması için düzenlenen yardım kampanyasının en coşkulu geçtiği vilayetlerden birisi Ankara Vilayeti idi. Vilayet genelinde Ağustos 1916'ya kadar toplanan yardım miktarı 223.623 kuruş 30 paraya ulaşmıştı. Ocak 1917'ye kadar Çorum Sancağı İskilip ve Mecidiye Kazalarından gönderilen para da İstanbul'a ulaşmıştır. Hâtıra-ı Celâdet Topu için Kalecik Kazası'ndan 84 lira yardım toplanmış ve İstanbul'a gönderilmiştir. Yapılan bağış miktarının hızla artması üzerine Dâhiliye Nâzırı Talât Paşa, 8 Mart 1333 (8 Mart 1917) tarihinde Vali Reşit Paşa'ya gönderdiği tahriratta, 231.807 kuruş 30 parayı bulan yardım miktarı ile Ankara Vilayeti'nin Payitaht İstanbul'dan sonra en fazla yardım yapan ikinci vilayet olduğunu bildirmiş ve tebriklerini iletmiştir. Vilayet halkı adına hazırlanan Şehadetname, Vali Reşit Paşa'ya gönderilmiştir⁵¹. Ankara Vilayeti'nde Hâtıra-i Celâdet Topuna yardım olarak toplanan paranın 2.000 liralık kısmını bizzat Vali Reşid Bey İstanbul'a götürmüştür. Vali Reşid Bey vilayet halkı adına çivi çakmak üzere vekil olarak tayin edilen Dahiliye Nazırı ile birlikte Hâtıra topuna çivi çakmışlardır. Aynı gün, 32. Alay adına toplanan 5428 kuruşluk çivi ile Hâtıra topu üzerine Alayın adı yazılmıştır⁵².

Osmanlı Devleti'nin Atina Sefiri Galip Kemâlî Bey, Hâriciye Nazırı Halil Bey ve Şehremîni Bedri Bey'e gönderdiği telgraflarda ilk maaşından 50 liranın kesilerek Harbiye Nezâreti önüne konulmuş olan Hâtıra-i Celâdet Topuna çivi çakılmak için başlatılan kampanyaya dahil edilmesini istemiştir. Hâriciye Nezareti de bu talebi uygun görerek ilgililere gerekli tebligatta bulunmuştur(14 Mayıs 1332/27 Mayıs 1916)⁵³.

Hâtıra-i Celâdet Topu için düzenlenen yardım kampanyası sadece yurt içinde değil yurt dışında da rağbet görmüştür. Bulgaristan'ın Burgaz şehrinde yaşayan Osmanlı Musevileri topladıkları 12,5 liralık bağışa ait çeki Osmanlı Devleti'nin Burgaz Şehbenderliğine teslim edilmiştir. Hâriciye Nezaretince bu çekin karşılığı bankadan tahsil ettirilerek İttihat ve Terakkî Cemiyeti Kâtib-i Umûmîsi ve Hâtıra-i Celâdet Topu İ'âne Komisyonu Reisi Mithat Şükrü Bey'e ulaştırılmıştır. Bu yardımın karşılığı olarak Hâtıra-i Celâdet Topuna iki altın ve iki gümüş çivi çakılmış ve buna dair şehâdetnâme hazırlanarak Burgaz Şehbenderliği vasıtasıyla bağışta bulunanlara ulaştırılmıştır(Mayıs-Temmuz 1916)⁵⁴.

1 Mayıs 1916 tarihinde ise kız mekteplerinden gruplar Beyazıt Meydanına gelmişler ve çivi çakma töreni icra etmişlerdir. Bunlar arasında Beşiktaş Mihrimah Sultan Kız Numune Mektebi

⁴⁸ BOA.DH.KMS. 37/42.

⁴⁹ BOA.DH.KMS. 40/7.

⁵⁰ BOA.DH.KMS. 40/17.

⁵¹ BOA.DH.KMS. 41/48; "Hâtıra-i Celâdet İ'anesi", *İkdam*, No: 6925 (10 Mayıs 1332/ 23 Mayıs 1916), s. 2; "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2674 (10 Mayıs 1332/ 23 Mayıs 1916), s. 2.

⁵² "Hâtıra-i Celâdet İ'anesi", *Tanin*, No: 2715 (20 Haziran 1332/ 3 Temmuz 1916), s. 2; "Ankara Valisi", *Tanin*, No: 2715 (20 Haziran 1332/ 3 Temmuz 1916), s. 2.

⁵³ BOA.HR.SYS. 2420/40.

⁵⁴ BOA.HR.SYS. 2420/21; BOA.HR.SYS. 2421/84; BOA.HR.SYS. 2423/34.

talebeleri kendi aralarında topladıkları 800 kuruş ile 5 liralık bir altın ve 300 kuruşluk üç gümüş çivi çakmışlardır⁵⁵.

Çamlıca Leylî İnâs Sultânîsi Mektebi adına öğretmen ve öğrenciler tarafından Hâtıra topuna çivi çakmak için 4.362 kuruş toplanmış ve bu meblağın karşılığı olarak 7 adet altın çivi, 6 adet gümüş çivi ve kalanı için de demir çivi çakılmıştır. Çivi çakma töreninde konuşma yapan bir kız öğrenci şunları söylemiştir⁵⁶: "*Bizler Çamlıca İnâs Mekteb-i Sultânîsi talebâtundanız. Mektebimiz Müdiresi Hanım muhtâc-ı mu'âvenet asker ailelerine yardım etmeğimizi söyledikleri zaman tekmil arkadaşlarımız kemâl-i iştiyâkla (son derece arzulu bir şekilde) vatanın şanının i'lâ eden (yücelten), cesur ve fedâkâr asker kardeşlerimizin muhtâc-ı mu'âvenet ailelerine yardıma koşmuşlardır. Bugün anlaşıldı ki, azmin, metânetin yapacağı şeyleri, ne düşmanların seyyâr çelik kal'aları, ne ateş kusan dehhâş (dehşetli) topları ve ne de kat kat fâik (üstün) kuvvetleri yapabildi. Ancak Türkün metîn ve istiklâl ve vatanını muhafazaya azim-kâr göğsü, evet onların hakîr gördükleri Türkün süngüsü onları geri çevirdi. Onlara kudretinin azamet ve ihtişâmını tasdik ve i'tirâf ettirdi. Allah bu uğurda fedâ-yı nefis edenlerin makamlarını Cennet etsin. Allah bâkîdekilere büyük muzafferiyetler ihsan eylesin. Allah düşmanlarımızı kahr-ü perîşân etsin. Âmin.*"

Dârülhilâfeti'l-Aliyye Medresesi birinci ve ikinci kademe talebeleri müdürleri öncülüğünde topladıkları bağış karşılığı olarak Hâtıra topuna çivi çakmak üzere Beyazıt Meydanı'na gelmişlerdir. İdare hey'eti ve müderrisler adına 3 altın, 18 gümüş çivi çakılırken, talebeler adına da 6 lira karşılığı demir çivi çakılmıştır. Tören sırasında Askerî Bando tarafından konser vermiştir⁵⁷.

Menteşe Sancağı Fethiye Kazası'ndan Hâtıra-i Celâdet Topu için toplanmış olan 695 kuruş İstanbul'a gönderilirken, Isparta Sancağı'na bağlı Senirkent Nahiyesi merkezinde Hâtıra-i Celâdet Topuna çivi çakılmak üzere 6.125 kuruş toplanmış ve merkeze gönderilmek üzere Uluborlu'ya teslim edilmiştir. Ödemiş'te düzenlenen kampanyada ise 51 lira toplanmıştır⁵⁸.

Beyazıt Meydanı'ndaki Hâtıra-ı Celâdet Topu etrafında zaman zaman gösteriler de yapılmıştır. 12 Mayıs 1916 tarihinde İmalat-ı Harbiye Fabrikası'nda çalışanlar takım takım oluşturdukları kortej halinde Beyazıt Meydanı'na kadar yürümüşlerdir. Ellerinde bayraklarla öğleden önce Hâtıra-i Celâdet Topu etrafında bando ve davul sesleri eşliğinde gerçekleşen törende Hâtıra topa çiviler çakılmıştır. Fabrika çalışanlarının toplamış oldukları yaklaşık 1000 liralık yardıma karşılık alınan çivilerle top üzerinde "İmalat-ı Harbiye (اعمال حربية)" ifadesi yazılmıştır. Akşama kadar bazı okular adına öğretmen ve öğrencilerden oluşturulan heyetler Beyazıt Meydanı'na gelerek gösteriler yapmışlar ve topa çivi çakmışlardır⁵⁹.

Harbiye Nezareti Tecrübe ve Muayene Dairesi adına toplanan 28 lira 14 kuruşluk bağış karşılığı olarak Hâtıra topu üzerine (د,م,ت) harfleri çivi tabakaları üzerine gümüş çivilerle yazılmıştır⁶⁰.

İmalat-ı Harbiye Zeytinburnu, Tophane, Baruthane ve Tapa Fabrikaları çalışanları şehit aileleri için 627 lira toplamışlardır. Cünye Belediyesi adına Hâtıra topuna çivi çakılmak üzere jandarma bölümü öncülüğünde 33 lira yardım toplanmış ve İstanbul'a gönderilmiştir. Bu paranın karşılığı

⁵⁵ "Kızlarımızın Hamiyyeti", *Tanin*, No: 2652 (18 Nisan 1332/ 1 Mayıs 1916), s. 3.

⁵⁶ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2653 (19 Nisan 1332/ 2 Mayıs 1916), s. 2.

⁵⁷ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İâne Verenler", *Tanin*, No: 2654 (20 Nisan 1332/ 3 Mayıs 1916), s. 2.

⁵⁸ *BOA.DH.KMS. 45/28*; "Hâtıra-i Celâdet İânesi", *İkdam*, No: 6946 (31 Mayıs 1332/ 13 Haziran 1916), s. 2; "Hâtıra-i Celâdet Topuna İâne Verenler", *Tanin*, No: 2695 (31 Mayıs 1332/ 13 Haziran 1916), s. 2.

⁵⁹ "Hâtıra-i Celâdet Topu Etrafında", *İkdam*, No: 6915 (30 Nisan 1332/ 13 Mayıs 1916), s. 2.

⁶⁰ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İâne Verenler", *Tanin*, No: 2721 (26 Haziran 1332/ 9 Temmuz 1916), s. 2.

olarak Arap harfleriyle Cünye (جونيه) kelimesi yazılmıştır. I. Kolordu Nakliye ve İkmal Taburu subay ve erleri tarafından 15 liraya karşılık olarak Hâtıra topuna üç adet altın çivi ile 40 kuruşluk demir çivi çakılmıştır. Adana'da da Hâtıra topuna altın çivi çakmak için yardım toplanmaya başlanmış ve çivileri çakmak üzere bir heyet oluşturulmuştur⁶¹.

Kastamonu Vesâit-i Nakliye Şirketi adına 5, Dârüleytâmı adına 5 ve Mekatib-i İbtidâiyesi adına 5 lira olmak üzere toplam 15 lira Tanin Gazetesi başyazarı tarafından Cemiyete teslim edilmiş ve bu bağışın karşılığı olarak çiviler Hâtıra topuna çakılmıştır⁶².

Makale ekindeki yardım verenler listesi incelendiğinde Hâtıra-i Celâdet Topu için düzenlenen kampanyaya destek veren ilginç kişi ve şirketlerden bazıları şunlardır: Krupp Fabrikası Temsilcisi Huber, Macar Bankası, Deutche Orient Bank, Osmanlı Bankası, Viener Bank, Trakya Milli Bankası adın Manukyan Efendi, Ermeni Patriği Zaven Efendi, Haçık Kasaryan Efendi, Hahambaşı Nahum Efendi, Knor Fabrikası Namına Farhı Efendi, Tüccar İsak Kamhi. Asker ailelerine yardım toplamak için yapılan Hâtıra-i Celâdet Topu, ülke içinde başka uygulamalara da örnek oluşturmuştur.

5. Hâtıra-ı Celâdet Kılıcı

İstanbul'daki Hâtıra-i Celâdet Topuna benzer bir uygulama da Konya'da tecrübe edilmiştir. Konya Valisi Sâmih Rıfat Bey'in "Hâtıra-i Celâdet Kılıcı" adıyla tahtadan bir maket hazırlanması ve yapılacak yardımlara karşılık buna çivi çakılması için Başkumandanlık Vekâleti'ne yaptığı başvuruya izin verilmiştir. Geliri İstanbul'daki "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti"ne bağışlanmak üzere hazırlanan kılıç maketi 19 Aralık 1916 tarihinde Hürriyet Meydanına getirilmiştir. Asker ve sivil memurlarla mektep talebeleri ve halkın coşkunu gösterileri eşliğinde meydana yerleştirilmesinden sonra Konya Valisi Samih Rıfat Bey etkileyici bir konuşma ile yardım kampanyasının amacını anlatmıştır. Konuşmadan sonra Hâtıra-i Celâdet Kılıcına Konya Valisi iki altın çivi çakmış ve kampanyayı başlatmıştır. Validen sonra Mevki Kumandanı Ziya, Divan-ı Harb-i Örfi Reisi Şükrü, Defterdar Zekâi, Vilayet Mektupçusu Kemaleddin, Polis Müdürü Cemal, Sıhhiye Müdürü Sâib, Belediye Eski Başkanı Hacı Ali ve Kâzım Hüsnü Beyler sıra ile kılıca altın ve gümüş çivi çakmışlardır. Sanayi Muzıkası'nın eşlik ettiği törende yapılan yardımlar karşılığı kılıç maketine çiviler çakılmıştır. Tören gününe kadar toplanan yardım miktarı 1.500 lirayı bulmuştur. Devam eden kampanyada toplanan yardımlar oluşturulan komisyon aracılığıyla İstanbul'daki Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'ne gönderilmeye başlanmıştır⁶³. Bu cemiyet, Hâtıra-i Celâdet Topu ve diğer vesilelerle topladığı aynî ve nakdî yardımları asker ailelerine düzenli destek sağlamak için harcamıştır.

6. Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nin Yardım Dağıtma Faaliyetleri

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Heyeti, ilk olarak 14 Ocak 1915 tarihinde İsmail Canbolat'ın evinde yardım dağıtmaya başlamıştı. Zamanla çeşitli semtlerde de erzak dağıtımı için şubeler açılmıştır. Bu çerçevede, yardıma muhtaç ailelerden İstanbul'da ikamet edenlere Bayezid Camii avlusu, Şehremini, Eyüp ve diğer dağıtım merkezlerde 15 Mayıs 1916 tarihinde erzak dağıtmaya başlamıştır. Aynı şekilde yardıma muhtaç asker ailelerinden Beyoğlu civarında ikamet

⁶¹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2665 (1 Mayıs 1332/ 14 Mayıs 1916), s. 3; "Hâtıra-i Celâdet ve Adanahılar", *İkdam*, No: 6904 (19 Nisan 1332/ 2 Mayıs 1916), s. 2..

⁶² "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne", *Tanin*, No: 2785 (31 Ağustos 1332/ 13 Eylül 1916), s. 3.

⁶³ "Hâtıra-i Celâdet Kılıcı", *Tanin*, No: 2882 (8 Kanunuevvel 1332/ 21 Aralık 1916), s. 3; "Hâtıra-i Celâdet Kılıcı", *Tanin*, No: 2887 (13 Kanunuevvel 1332/ 26 Aralık 1916), s. 2.

edenlere de 17 Mayıs 1916'dan itibaren Nişantaşı Teşvikiye Camii avlusunda bir aylık erzak dağıtılmıştır⁶⁴.

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti tarafından Kadıköy ve Bebek'teki dağıtım şubelerine kayıtlı olanlara dağıtılmak üzere tedarik edilen erzak için gazetelere duyuru yapılmıştır. Buna göre Kadıköy şubesine kayıtlı olanlara 26 Haziran Pazartesi, Bebek şubesine kayıtlı olanlara 27 Haziran Salı günü erzak dağıtılacağı bildirilmiştir. Duyuruda; ilgililerin vesika ve maaş cüzdanları ile dağıtım yerinde hazır bulunmaları istenilirken, İstanbul ve Beyoğlu şubeleri için erzak tedarik edildikten sonra dağıtımın yapılacağı belirtilmiştir⁶⁵. Gerekli erzak tedarik edildikten sonra 30 Haziran'da da İstanbul'da Laleli Camii avlusunda ve Şehremini ile Eyüp şubelerinde de erzak dağıtımına başlanmıştır⁶⁶. Cemiyetin İstanbul tarafında her ay mutat olarak; Eyüpsultan erzak dağıtım yeri, Aksaray'da Laleli Camii avlusu, Şehremini erzak dağıtım merkezi ve Fatih Camii avlusunda yardım dağıtmıştır⁶⁷.

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti dışında başka kurumlar da asker ailelerine yardım dağıtmaktaydı. Mesela; Devletin Aile Erzak Komisyonu tarafından yapılan 14 Mayıs 1916 tarihinde gazetelerde yayınlanan duyuruya bakıldığında 2000 aileye erzak dağıtımını yapılırken Temmuz ayına gelindiğinde bu rakam 2800'e ulaşmıştır⁶⁸.

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nden yardım almak için asker aileleri Cemiyete kayıt yaptırmakta ve kendilerine bir vesika verilmekteydi. 1916 Kasım ayına gelindiğinde kayıt yaptıran aile sayısı 22.000'i bulmuş ve bu ailelerdeki toplam kişi sayısı 65.000'i geçmiştir. Rakamların bu kadar artması üzerine Cemiyet Merkez Yönetimi, yeni bir duyuruya kadar yeni kayıt alınmamasını ve vesika verilmemesini duyurmak zorunda kalmıştır⁶⁹.

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti zaman zaman topladığı bağış ve dağıttığı yardımların miktarı hakkında gazeteler aracılığıyla halkı bilgilendirmekteydi. Kuruluşundan yaklaşık 11 ay sonra Cemiyetin faaliyetlerine dair yayınlanan bilgiler müteakip tablodaki gibidir⁷⁰:

Asker Ailelerine Yardım Cemiyeti'nin Yardım Dağıttığı Ailelerin Sayısı (Aralık 1915)

Merkez adı	Yardım Dağıtılan Aile Adedi	Yardım Alan Ailelerin Nüfusu
İstanbul (Fatih Bölgesi)	8.084	21.216
Beyoğlu	3.942	10.714
Üsküdar	2.354	6.387
Boğaziçi	999	2.697
Toplam	15.379	41.014

Cemiyetin 11 aylık süreçte bu ailelere dağıttığı erzakın (fasulye, yağ, pirinç, zeytin, nohut, bulgur, patates, tuz vs.) toplam miktarı 454.397 kıyye (1 kıyye: 1282 gr) yani 582.537 ton civarındadır⁷¹.

⁶⁴ "Asker Ailelerine Erzak Tevzî'i", *Tanin*, No: 2665 (1 Mayıs 1332/ 14 Mayıs 1916), s. 4; "Asker Ailelerine Erzak Tevzî'i", *Tanin*, No: 2668 (4 Mayıs 1332/ 17 Mayıs 1916), s. 4. Cemiyetin yardım dağıtımına dair resimler için bakınız: EK 9, EK 10.

⁶⁵ "Muhtaç Asker Ailelerine Erzak Tevzî'i", *Tanin*, No: 2705 (10 Haziran 1332/ 23 Haziran 1916), s. 4.

⁶⁶ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2711 (16 Haziran 1332/ 29 Haziran 1916), s. 2.

⁶⁷ "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nden", *Tanin*, No: 2856 (12 Teşrinisani 1332/ 25 Teşrinisani 1916), s. 4.

⁶⁸ "Aile Erzak Komisyonu'ndan", *Tanin*, No: 2665 (1 Mayıs 1332/ 14 Mayıs 1916), s. 4; "Temmuz Aile Erzakı", *Tanin*, No: 2727 (2 Temmuz 1332/ 15 Temmuz 1916), s. 4.

⁶⁹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2835 (22 Teşrinievvel 1332/ 4 Teşrinisani 1916), s. 4.

⁷⁰ "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti", *Tasvir-i Efkâr*, No: 1626 (22 Teşrinisani 1331/ 5 Aralık 1915), s. 2.

⁷¹ "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti", *Tasvir-i Efkâr*, No: 1626 (22 Teşrinisani 1331/ 5 Aralık 1915), s. 2.

Yine Cemiyetin 11 aylık süre içerisinde elde ettiği gelir, yapılan harcama ve mevcut paranın miktarını gösterir tablo aşağıdaki gibidir⁷²:

Gelir	1.410.207 kuruş	00 para
Masraf	1.233.576 kuruş	30 para
Nakit mevcudu	176.630 kuruş	10 para

Ailelere sadece erzak dağıtmakla kalmayan Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti fakir ailelerin kızlarına çamaşır ve çeyiz yardımında da bulunmuştur. Bunun yanında Etfal Hastanesinde tedavi gören çocuklara ikram edilmek üzere iki inek satın alarak hastane yönetimine teslim edilmiştir. Ayrıca Fatih, Eyüp, Feriköy, Beşiktaş şubelerinde yakın okullarda öğrenim gören ellişer öğrenciye öğle yemeği ikram edilmiştir. Diğer taraftan asker çocuklarının eğitim gördüğü Kadirga Doğumevi'nde 50 öğrencinin masraflarını karşılamıştır⁷³.

Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nin faaliyette olduğu dönemde aynı kitleye hizmet etmek için yeni bazı cemiyetlerin de kurulduğu görülmektedir. Örneğin; Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'ın himayelerinde, Enver Paşa ve diğer üyelerin iştirakiyle "Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi" adıyla bir dernek kurulmuştur. Amaç Müslüman kadınların sosyal ve ekonomik seviyelerini yükseltmektir. Bunun için İstanbul'da çeşitli atölyeler kurulacaktır⁷⁴. Yine Naciye Sultan'ın himayesinde kurulan "Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği" de şehitlerin kız çocukları ve yetimler için atölyeler kurmuş ve kurulan atölyelerde üretilen eşyalar düzenlenen sergilerle halka teşhir edilmiş ve satıştan elde edilen gelirler bu ailelere destek olarak harcanmıştır⁷⁵.

Hâtıra-i Celâdet Topu için yapılan yardımlar 1917 yılından itibaren giderek azalmaya başlamıştır. Bu azalmada; aynı dönemde başka kuruluşların da benzer amaçlarla yardım topluyor olmalarının etkisinin olduğu söylenebilir. Çünkü Hâtıra-i Celâdet Topu için yardım toplandığı dönemde bir çok cemiyet benzer yardım kampanyası düzenlemekteydi. Örneğin; Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından askerlere kışlık giyecek yardımı için düzenlenen kampanyada toplanan yardım miktarı 26 Aralık 1916 tarihi itibarıyla 1925 liraya ulaşmıştı⁷⁶. Diğer taraftan Tanin başta olmak üzere İstanbul'da yayınlanan gazetelerin öncülük ettiği bir başka kampanya da devam etmekteydi. Bu kampanya ile; Galiçya Cephesi'nde savaşmakta olan gazilere sigara paketi toplanmış ve peyderpey cepheye gönderilmiştir⁷⁷.

Savaş süresince asker ailelerine yardıma devam eden Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, 1918 yılında Fatih semtinde yaşanan yangından etkilenenlere de yardım dağıtmıştır. Bu çerçevede Cemiyetin Unkapanı Küçükpazar'da Polis Karakolu bitişiğindeki deposundan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yangından etkilenenlere dağıtılmak üzere erzak teslim edilmeye başlanmıştır(13 Temmuz 1918)⁷⁸.

⁷² "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti", *Tasvir-i Efkâr*, No: 1626 (22 Teşrinisani 1331/ 5 Aralık 1915), s. 2.

⁷³ *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi Tarafından Tertib Olunan Takvim IV*, 1334 (1918), s. 175-176.

⁷⁴ "Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi", *Tanin*, No: 2750 (27 Temmuz 1332/ 9 Ağustos 1916), s. 4.

⁷⁵ *BOA.TSMA.E. 1411/20*.

⁷⁶ "Müdafaa-i Milliye İ'ânesi", *Tanin*, No: 2887 (13 Kanunuevvel 1332/ 26 Aralık 1916), s. 3.

⁷⁷ "Galiçya ve Dobruca'daki Gazilerimiz İçin İhdâ Olunan Tütün Paketleri", *Tanin*, No: 2888 (14 Kanunuevvel 1332/ 27 Aralık 1916), s. 2.

⁷⁸ *BOA.BEO. 4522/339124; BOA. BEO. 4523/339164*.

Cemiyetin yardım faaliyetleri büyük ölçüde İstanbul'da yoğunlaşırken taşradan da yardım istekleri gelmekteydi. Savaş sırasında Hükümet tarafından asker ailelerine bağlanan aylığın zamanında ödenmemesi, yerel memurlar hakkında şikayetlere sebep olmuştur. Aslında bu aylığı tahsis eden Hükümete başvurulması gerekirken belki de çaresizlikten Malatya'dan bazı hanımlar Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyetine telgraf çekerek yardım talebinde bulunmuşlardır. Tahsildarların aylıkları zamanında teslim etmediği için Malatya Muhasebecisi ile görüştiklerini belirten hanımlar, "en çirkin lisanlar ile Hükümetin bâb-ı merhametinden koğulduk, kocalarımız düşman karşısında hamiyet kanı döküyor, bizler çocuklarımızla açlık gibi takat getirilemeyen bir ateş içindeyiz." diyerek dertlerini anlatmaya çalışmışlardır. Cemiyet bu telgrafı Dâhiliye Nezareti'ne arz etmiş ve Nezaret de gereği için Mamûratülaziz Vilayeti'ne talimat göndermiştir (29 Haziran 1915)⁷⁹.

7. Hâtıra-i Celâdet Topu'nun Askeri Müze'ye Kaldırılması

Açılışı müteakip yaklaşık bir yıl Beyazıt Meydanı'nda duran topun Askeri Müzeye kaldırılmasına "Hâtıra-i Celâdet Topu Hey'et-i Tertibiyesi"nce karar verilmiştir. Bu karar aşağıdaki "Teşekkür" metninin gazetelerde yayınlanmasıyla halka duyurulmuştur:

"Hasılatı muhtac-ı muavenet asker ailelerine tahsis edilmek üzere (30 Mart - 12 Nisan 332) tarihinde Bayezit Meydanı'na vaz' edilen ve bu güne kadar erbâb-ı hamiyetin ziyaret-i fütüvvetkârânesine (yardımseverce) açık bırakılan Hâtıra-i Celâdet Topu olbabdaki karar mucibince karîben meydandan kaldırılarak Askeri Müzesi'nde teşhir olunacaktır. Hâtıra-i Celâdet Topunu bu emr-i hayra tavsît (hayırlı işe aracılık) etmeyi düşünmüş olan Hey'et-i Tertibiye daha ilk hatve-i teşebbüsü (girişimin ilk adımı) atarken istihdâf ettiği gayeye muvaffakiyetkârâne vâsıl olunacağına emin idi. Osmanlının dûcâr-ı taarruz olan hukûkunu birkaç düşman-ı mühîne (alçak düşmana) karşı müdâfa'a için serhadlerde çarpışan askerlerimizin arkada bize vedî'a (emanet) bıraktıkları ailelerine dest-gîr (yardımcı) olmakta hiçbir Osmanlının dirîğ-i himmet (yardımdan çekinme) etmeyeceğini, kahramanlık gibi fedâkârlıkta da büyüklükler gösteren milletimizin bu hayırlı vecîbe-i vataniyeyi de bir şevk-i mütehâlikâne (kendini tehlikeye atacak kadar istekli) ile ifâ edeceğini biliyorduk. Pâyitahttan en hücrâ köye, Padişahattan en basit tabaka-i ictimaiye ferdine kadar her memleket ve herkes yüksek bir hisse-i iştirâk ile bu i'âneye şitâb etti (koştu). Her kalb bu i'âne vâsıtasıyla nasıl insanî ve medenî bir vazîfe yaptığını duydu. Hâtıra-i Celâdet Topu az bir müddet zarfında 17.517 lira i'âne cem' etti. Bu yekûnun belâğat-i ifâdesi önünde ilâve edilecek bir söz olmadığını anlayan Hey'et-i Tertibiye bu gündün itibaren vazîfesine nihâyet verirken, kalbî meserret ve iftihârla dolu olduğu halde Osmanlının uluvv-i cenâbını bir daha selamlayarak bâlâdaki yekûnun büyük ufak bütün hissedârlarına alenen takdîm-i teşekkürât eder."⁸⁰

Bundan sonra hatıra topu Askeri Müze'ye kaldırılmış ve orada halkın ziyaretine açılmıştır.

⁷⁹ BOA. DH.İ.UM.EK. 8/83.

⁸⁰ "Teşekkür", *Tanin*, No: 2988 (6 Nisan 1333/ 1917), s. 2; ; "Teşekkür", *Tasvîr-i Efkâr*, No: 1063 (6 Nisan /1916), s. 2.

Sonuç

Savaşlar halkın hayatını etkileyen en olumsuz olaylardandır. I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin son dönemde yaşadığı en büyük savaş olarak toplumun tamamını etkilemiştir. Savaş nedeniyle eş ve çocukları silah altına alınmayan aile sayısı oldukça azdır. Tam tersine aynı aileden birden fazla kişinin aynı anda cephelerde savaştığına şahit olunmaktaydı. Böyle bir ortamda ailenin geçimini sağlayan eş ve erkek evlatların cepheye gitmesiyle geçim sıkıntısına düşen ailelere yardım sağlanması çok önemli bir husus haline gelmişti. Bu çerçevede Hükümetin yaptığı yardımların ve tahsis ettiği aylığın yeterli olmayacağı düşüncesinden hareketle dönemin önde gelen asker ve sivil yöneticilerinin hanımlarının öncülüğünde "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti" adıyla bir cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyet yurt içinden ve yurt dışından topladığı aynî ve nakdî yardımları öncelikle başkent İstanbul'da yaşayan yardıma muhtaç asker ailelerine ulaştırmaya başlamıştır.

Gerek Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nin merkez heyetinin dönemin üst düzey yöneticilerinin hanımları olması, gerekse Hâtıra-i Celâdet Topu hazırlanması için oluşturulan komitenin aynı şekilde dönemin yöneticileri olması ve özellikle de komitenin başkanlığını İttihat ve Terakkî Fırkası Kâtib-i Umûmîsi Mithat Şükrü Bey'in üstlenmesi bu çabaları ülke yönetiminin sahiplendiğini göstermektedir.

Cemiyet 1915 başlarından itibaren her ay fasulye, bulgur, pirinç, nohut, tuz vs. kuru gıda çeşitlerinden oluşan erzak dağıtımını gerçekleştirmiştir. Bunun yanında kullanılmış veya kullanılmamış elbise ve kumaş da dağıtılmıştır. Ayrıca, asker ailelerinin çocuklarının eğitimlerinin desteklenmesi ve yine bu ailelerin genç kızlarının meslek sahibi olmaları veya çeyizlerine katkı sağlama konusu da Cemiyetin faaliyetleri arasında idi.

Hâtıra-i Celâdet Topu, asker ailelerine yardım toplamanın bir vesilesi olmanın yanında Osmanlı toplumunun birlik, beraberlik, yardımlaşma ve dayanışma duygularının canlandırılmasında da bir figür olarak tarihe geçmiştir. Halkın; bütün etnik kökenlerden Müslüman kesimi ile yurt içinde ve yurtdışında yaşayan Musevi, Ermeni, Rum vs. unsurların da katıldığı bir yardım seferberliğinin öznesi Hâtıra-i Celâdet Topu olmuştur. Bu yönüyle bakıldığında; hatıra topu etkinliğinin, Osmanlı vatandaşlığı ve daha özelde Müslüman-Türk kesim açısından millî ruhun canlandırılmasına çok önemli bir katkı sağladığı yadsınamaz bir gerçektir.

Gerek Hâtıra-i Celâdet Topu'na yardım kampanyası ve gerekse diğer bağış kampanyaları başkent İstanbul ağırlıklı yürütülmüştür. Cemiyetin ailelere erzak dağıtımını da başkentle sınırlı kalmıştır denilebilir. Ama özellikle de Hâtıra-i Celâdet Topu'na yardım toplama faaliyeti İstanbul'un ve kısmen ülke topraklarının dışına da taşmıştır. Hâtıra Topuna yardım verenlerin listesi incelendiğinde; savaş cepheleri (bu etkinlik devam ederken Çanakkale Cephesi'nde çarpışmalar neredeyse durmuştu) ve işgalden uzak olan İç Anadolu, Doğu Anadolu'nun işgale uğramayan kısımları, Ege ve Marmara bölgelerindeki vilayetlerle Suriye'nin kuzey kesimlerinden bu kampanyaya ciddi katılımın olduğu görülmektedir.

Hâtıra Topu için düzenlenen yardım kampanyasında; Padişah, hanedan mensupları, Hükümet üyeleri, Meclis-i Ayan ve Mebusan üyeleri, İttihat ve Terakkî Fırkası mensupları, askeri birlikler, her kademe ve türden mekteplerle medreseler, İstanbul'da bulunan yabancı şirket ve bankalar, yardım kuruluşlarının etkin bir şekilde yer aldığı anlaşılmaktadır. Kendileri cephe veya cephe gerisinde mücadelede yer alan askerlerin (maaşlı olan subay ve astsubayların yanında er ve erbaşların) bu kampanyada yer almaları fedakârlığın takdire şayan örneklerindedir. Bir bakıma

devlet ve hükümette görev alanların (özellikle de İttihat ve Terakki'nin) öncülük ettiği bu yardım kampanyası iki açıdan önemlidir. Birincisi bu kampanya ile yaklaşık 17 bin liradan fazla bir para toplanmış, bu meblağ asker ailelerine dağıtılacak erzak için harcanmıştır ve bu ailelerin hayat yükünün hafifletilmesine katkı sağlamıştır. İkinci olarak da; bu yardım faaliyeti, toplumsal dayanışma, millî birlik ve beraberlik ruhunun canlanması için bir vesile olmuştur.

Savaşın etkisiyle son derece olumsuz ekonomik şartlar altında yaşayan halkın aynı dönemde aynı veya benzer amaçlar için farklı kuruluşlar (Hilâl-i Ahmer, Müdafaa-ı Milliye, Donanmaya Muavenet Cemiyeti, Yerel yardım cemiyetleri vs.) tarafından yardım kampanyaları yürütülmekteydi. Halkın bu kampanyaların hepsine destek vermiş olması, bir milletin ne kadar zor şartlar altında olsa bile birlik, beraberlik, yardımlaşma ve dayanışma hislerinin gayrete getirildiğinde neleri yapabileceğinin emsalsiz örneklerinden birisini oluşturduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Harp Mecmuası

İçtihad,

İkdam,

Karagöz,

Sabah

Servet-i Fünun,

Tanin,

Tasvir-i Efkâr,

Vakit,

Akın, Yiğit, "Savaş, Milliyetçilik,Sivil Toplum: Çivi Anıtların İstanbul'daki Örneği Hatıra-i Celadet Topu", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 243 (Mart 2014) s. 22-27.

Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Kadın, (Yay.Haz: Ersin Kırca, Kevser Şeker), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 2015.

Çavuşoğlu, Şefik Bilâl, *Birinci Dünya Savaşı Dönemi Basın Hayatında Propaganda Aracı Olarak Harp Mecmuası*, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021.

Çilek, Ceren, *Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi ve Faaliyetleri (1912-1923)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2018.

Devellioğlu, Ferit *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Akaydın Yay., Ankara, 2010.

Erdemir, Lokman, "Çanakkale Muharebeleri Sırasında İstanbul'da Yardım Faaliyetleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl: 10, Sayı: 12 (Bahar 2012), s. 35-60.

<https://heimatverein-lingen.de/history/archivaliedesmonats/die-kriegsnagelung-von-1916/>
(Erişim Tarihi: 12.05.2023).

<https://www.levant.com.tr/urun/4757746/osmanli-donemi-asker-ailelerine-yardimci-hanimlar-cemiyeti-madalyasi-rozeti-19> (Erişim Tarihi: 20 Mart 2023)

https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Wilhelm (Erişim Tarihi 17.04.2023)

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi Tarafından Tertib Olunan Takvim II, 1332.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi Tarafından Tertib Olunan Takvim III, 1333 (1917).

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi Tarafından Tertib Olunan Takvim IV, 1334 (1918).

Selim Lebîb, "Türk Kadınlığının Harb-i Umumîdeki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Cilt: 9, Sayı: 3, (8 Teşrinievvel 1331/21 Ekim 1915), s. 2782-2784.

Selim Lebîb, "Türk Kadınlığının Harb-i Umumîdeki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Cilt: 9, Sayı: 4, (22 Teşrinievvel 1331/ 4 Kasım 1915), s. 2797-2799.

Selim Lebîb, "Türk Kadınlığının Harb-i Umumîdeki Faaliyeti", *Türk Yurdu*, Yıl: 5, Cilt: 9, Sayı: 5, (5 Teşrinisani 1331/ 18 Kasım 1915), s. 2812-2816.

Türk Parlamento Tarihi I. ve II. Meşrutiyet, Cilt. II, (Yay.Haz: Prof. Dr. İhsan Güneş ve Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu), TBMM Yay., Ankara, 1998.

Usta, Yeliz, *Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yardım Cemiyetleri ve Faaliyetleri (1908-1918)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2016.

Van Os, Nicole A.N.M., "Aiding The Poor Soldiers' Families: The Asker Âilelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 21, Sayı: 2 (Güz 2011), s. 255-290.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, B1-Mtf-017415.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, B1-Mtf-017416.

EKLER

EK 1: Hâtıra-i Celâdet Topu İçin Düzenlenen Yardım Kampanyasına Destek Verenler

Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler	Osmanlı Lirası	Kuruş
Padişah V. Mehmed Reşâd	300	
Almanya İmparatoru II. Wilhelm	300	
Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph	5000 Kron	
Bulgar Kralı I. Ferdinand	5000 frank	
Veliâhd-ı Saltanat Mehmed Vahideddin	150	
Şehzade Abdülmecid Efendi	50	
Şehzade Burhaneddin Efendi	50	
Sadrızam Said Halim Paşa	25	
Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi	10	
Meclis-i Ayan Reisi Rıfat Bey	5	
Meclis-i Mebusan Reisi Hadı Adil Bey	5	
Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili	50	
Dâhiliye Nazırı Tal'ât Bey	5	
Hâriciye Nazırı Halil Bey	70	
Nâfi'a Nazırı Abbas Halim Paşa	10	
Maarif Nazırı Şükrü Bey	5	
Adliye Nazırı İbrahim Bey	6	
Ticaret Nazırı Ahmed Nesîmî Bey	5	
Hey'et-i Tertibiye Azasından Hüseyin Cahid Bey	5	
" " " İsmail Canbolat Bey	5	
" " " Bedri Bey	5	
" " " Mithat Şükrü Bey	5	
" " " İsmail Müştâk Bey	5	
Çorum Mebusu ve Tanin Sermuharriri Muhiddin Bey	5	
(Tanin) ve (Hilâl) Gazeteleri Namına ¹	10	
Şehzâde Selim Efendi	30	
Şehzâde Ahmed Efendi	9	
Meclis-i Ayan Birinci Reisvekili Şerif Ali Haydar Bey*	10	
Ayandan Şerif Cafer Paşa	10	
Ayandan Müşir Fuad Paşa	5	
Ayandan Musa Kâzım Efendi	5	
Ayandan Dilber Efendi	5	
Ayandan İzzet Paşa	5	
Ayandan Tefvik Paşa	5	
Ayandan Süleyman Paşa	5	
Ayandan Osman Paşa	5	
Ayandan Şükrü Paşa	5	
Ayandan Ahmed Efendi	10	
Ayandan Şerif Nâsır Bey	5	
Biga Mebusu Cavid Bey	5	

¹ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2634 (31 Mart 1332/ 13 Nisan 1916), s. 1.

* Bu isim bazı eserlerde (Yeliz Usta, *Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yardım Cemiyetleri ve Faaliyetleri (1908-1918)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2016, s. 151) "Şerif Ali Hıdır" olarak okunmuşsa da o dönem Osmanlı ricali arasında böyle bir isim bulunmamaktadır. Şerif Sülalesinden olan bu kişi Ayan Meclisi İkinci Başkanlığı görevinde bulunan ve Şerif Hüseyin'in isyanı sonrasında Osmanlı Hükümeti tarafından Paşalık rütbesi verilerek Mekke Emirliği görevine atanan Şerif Ali Haydar Paşa'dır. Bkz: *Türk Parlamento Tarihi I. ve II. Meşrutiyet*, Cilt. II, (Yay.Haz: Prof. Dr. İhsan Güneş ve Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu), TBMM Yay., Ankara, 1998, s.131.

Bağdad Mebusu Sason Efendi	5
İstanbul Mebusu Karasu Efendi	5
İstanbul Mebusu Osman Efendi	5
Erzurum Mebusu Hüseyin Tosun Bey	5
Gelibolu Mebusu Süleyman Bey	5
Edirne Mebusu Hacı İbrahim Bey	5
Çanakkale Mebusu Kâzım Bey	5
Kırkkilise (Kırklareli) Mebusu Rıza Bey	5
Erzurum Mebusu Ahmed Ziya Bey	5
Sinop Mebusu Ömer Lütfi Bey	5
Sivas Mebusu Şevki Bey	5
Sivas Mebusu Rasim Bey	5
İzmir Mebusu İhsan Bey	5
Canik Mebusu Nihat Bey	5
Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi	5
İstanbul Mebusu Şefik Bey	5
Ankara Mebusu Âtîf Bey	5
Isparta Mebusu Mahmud Es'ad Efendi	5
Kastamonu Mebusu Necmeddin Molla Bey	5
Bursa Mebusu Rıza Bey ²	5
Şehzade Ziyaeddin Efendi	50
Şehzade Ömer Hilmi Efendi	50
Ayntab (Antep) Mebusu Ali Canani Bey	5
Hudeyde Mebusu Mustafa Fehmi Efendi	5
Ahmed Celâleddin Paşa	10
İstanbul Mebusu Şefik Bey	5
Muş Mebusu İlyas Sami Bey	5
Yozgat Mebusu Şakir Bey	5
Edirne Mebusu Faik Bey	5
Maraş Mebusu Hırlakyan Efendi	5
Kozan Mebusu Nalbantyan Efendi	5
Beyrut Mebusu Kâmil Es'ad Bey	5
Lazkiye Mebusu Abdülvâhid Bey	5
Bağdad Mebusu Ali Haydar Mithat Bey	5
Karesi Mebusu Galip Efendi	5
Trabzon Mebusu Hafız Ömer Efendi	5
İstanbul Mebusu Hallaçyan Efendi	5
Antalya Mebusu Hamdullah Emin Paşa	5
Cebel-i Bereket Mebusu Sezai Bey	5
Mekke-i Mükerrreme Mebusu Hüseyin Şîbi Efendi	5
İstanbul Mebusu Viktor Bey	5
İstanbul Mebusu Haralambidis Efendi	5
Karahisar Mebusu Kâmil Bey	5
Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey	5
Besim Ömer Paşa	5
Ayandan Süleyman El-Barûni	10
Sadaret Müsteşarı Emin Bey ³	5
Müntefik Mebusu Muhsin Bey	5
Anadolu Şimendüferi Namına Müdür-i Umûmî Mösyö Günter	50
Baro Namına Avukat Celâleddin Ârif Bey	10

² "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2635 (1 Nisan 1332/ 14 Nisan 1916), s. 2-3.

³ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2636 (2 Nisan 1332/ 15 Nisan 1916), s. 2.

Trabzon Mebusu Yuvanidi Efendi	5
İstanbul Mebusu Orfanidis Efendi	5
Erzurum Mebusu Mededyan Efendi	5
Tokat Mebusu Hacı Kâmil Efendi	5
Amasya Mebusu Asım Bey	5
Karahisar-ı Şarkî Mebusu Yanko Efendi	5
Ticaret Odası Reisi Abûd Efendi	5
Asîr Mebusu Seyyid Abdülvehhâb Bey	5
Sivas Mebusu Dikran Efendi	5
Canik Mebusu Talât Bey	5
Damat Şerif Abdülmecîd Bey	5
Mebus Hoca Fehmi Efendi	5
Selçuk Hatun İnas Sultanîsi Namına	10
Bank-ı Osmanî Namına	25
Bank-ı Osmanî Müdür-i Umûmîsi Kartali Efendi	5
Bank-ı Osmanî Müdür Vekili Hanımoğlu Efendi	5
Selanik Bankası Namına	10
Deutsche Orient Bank Müdürü Tarafından	5
Deutsche Orient Bank Devlet Bey	10
Viener Bank Namına ⁴	10
Şirket-i Hayri Müdür Ali Bey	5
Dersaadet Su Şirketi Müdürü Behçet Bey	5
Halep ve Adana Tramvay Şirketleri Namına Osman Bey	7
Dersaadet Tramvay Şirketi Müdürü Mösyö Schreiber	15
Tünel Direktörü Namına	10
Anadolu Demiryolu Müdür-i Umûmîlerinden Mösyö Günter	5
Çavuşzade Şerâfeddin Bey	35
Bayramzade Hakkı Bey ve Mahdumu İlhan Bey	15
Tevfik Âmir Bey	5
Macar Bankası Müdürü Tarafından	30
Menzil Müfettiş-i Umûmîsi Bak Paşa	5
Harita Şubesi Müdürü Şevki Paşa	5
Şurâ-yı Devlet Azâ-yı Sâbikasından Es'ad Bey	5
Düyûn-ı Umûmiye Avusturya Dâyinler Vekili Mösyö Diyanko	5
Reji Mektupçusu İzzet Melih Bey	5
Reji Direktörü Mösyö Ramber	5
Krupp Fabrikası Vekili Mösyö Huber	5
Şark Demiryolları Hukuk Müşaviri Yakup Samanon Bey ⁵	5
Devletlü İsmetlü Nazıme Sultan Hazretleri	25
Damâd-ı Hazret-i Şehriyârî Hâlid Paşa	10
Bulgaristan Sefâreti Ateşemiliteri Gosbodin Azmanof	10
Gençzade Fahri Bey	10
Şark Demiryolları İkinci Direktörü Mösyö Keller	10
Harbiye Nezareti Hey'et-i Teftişiyesi Namına	5
Düyûn-ı Umûmiye Müdür-i Umûmîsi Arslan Efendi	5
Düyûn-ı Umûmiye Alman Dâyinler Vekili Mösyö Perich	5
Meclis-i Ayân Reisi Beyefendinin Haremleri Hanımefendi	5
Meclis-i Mebusan Reisi Beyefendinin Haremleri Hanımefendi	5
Dâhiliye Nazırı Beyefendinin Haremleri Hanımefendi	5
Adliye Nazırı Beyefendinin Haremleri Hanımefendi	5

⁴ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2637 (3 Nisan 1332/ 16 Nisan 1916), s. 2.

⁵ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2638 (4 Nisan 1332/ 17 Nisan 1916), s. 2.

Hâriciye Nazırı Beyefendinin Haremleri Hanımefendi	5
Adliye Nazırı Beyefendinin Kerîmeleri Hanımefendi	5
Avusturya Sefiri Cenablarının Refikaları Markiz Pallavicini Cenabları	11
Vaşington Sefir-i Sâbıkı Ziya Paşa'nın Haremleri Hanımefendi	13
Hilâl-i Ahmer Kadınlar Merkezi Namına	12
Bezm-i Âlem Vâlîde Sultan Mektebi Namına	11
Bulgaristan Harbiye Nazırı General Naydenof Cenabları Namına Sefaret Ateşemileteri Tarafından	25
Madam Bançiri Bey (?)	10
Necmeddin Molla Bey'in Haremleri Hanımefendi	5
İstiklâk-i Millî Reisesi Melek Hanımefendi	5
Şehremini İsmâil Bey'in Haremleri Hanımefendi	5
Almanya Sefareti Müsteşarının Refikası Madam Nobrat (?)	5
Bayramzade İsmail Hakkı Bey'in Kayımvâlideleri Hanımefendi	5
Şişli Cemiyet-i Hayriye-i Nisvâniyesi Namına	5
Bank-ı Osmanî Müdür-i Umûmîsi Kartali Efendinin Madamı ⁶	5
Polis Müdür-i Umûmîsi Beyefendinin Haremleri Hanımefendi	5
Muhtac-ı Mu'âvenet Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Hey'eti Namına	5
Kadıköy Fukara-perver Cemiyeti Hanımlar Şubesi Hey'et-i İdâresi Namına	5
Ârif Efendi'nin Haremleri Hanımefendi ve Mahdumu Celâdet Bey	10
Prences Emine Hanımefendi	5
Prences Tevfika Hanımefendi	5
Yeniköy ve İstinye Müdâfa'a-i Milliye Reisesi Terante (?) Hanım	5
Bayramzâde Hakkı Bey'in Haremi Hanımefendi	5
Bıçkı Yurdu Umum Talebâtı Namına	5
Lütfiye Aliyye Hanımefendi	5
İstihlâk-i Millî Reisesi Melek Hanımefendi	5
Esbak Emîr-i Mekke Şerif Abdülmuttalib Hazretlerinin Hafîdesi Hanımefendi	5
Merhûm Şerif Ahmed Adnan Paşa Kerîmesi Nur Adnan Hanımefendi	5
Eşyâ-yı Askeriye Şirketi Müessisi Nâzım Bey'in Haremleri Hanımefendi	5
Bekirzade Ailesi	5
Saruhan Mebusu Mustafa Fevzi Efendi'nin Haremleri Hanımefendi	5
Vefa'da Binbaşı Muhiddin Bey'in Haremi Hanımefendi	5
Vehib Paşa Hazretlerinin Mahdumu Edib Salâhaddin Bey	5
Bir Bey Tarafından ⁷	5
Ayandan Lagofet Bey	5
Ayandan Mavroyeni Bey	5
Nafi'a Müsteşarı Muhtar Bey	5
Resne Fotoğrafhanesi Sahibi Hacı Bahaeddin Bey	5
3. Alay 3. Sahra Topçu Taburu 8. Serî' Cebel Bölük Mülâzımı Ahmed Hamdi Efendi	5
Selanik Emlâk-i Hümâyun Müdür-i Sâbıkı Hüseyin Paşa	5
Asmaaltı'nda Tüccardan Adem Vasfi Bey	5
Mahmutpaşa'da Saatçi ve Kuyucu Agop Zeyrekyan Efendi	5
Kereste Tüccarından Musa Reiszade Ahmed Tevfik Bey	5
Tüccardan Dervişzade Hasan Fehmi Bey	5
Gaz ve Zahire Tüccarı Ömer Lütfü Efendi	5
Bayramzâde Hakkı Bey	5
Trakya Millî Bankası Namına Manukyan Efendi	5
İstanbul Gaz Şirketi	5
İstanbul Tünel Şirketi	5

⁶ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2639 (5 Nisan 1332/ 18 Nisan 1916), s. 2.

⁷ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2640 (6 Nisan 1332/ 19 Nisan 1916), s. 2.

İstanbul Tramvay Şirketi	5
Münir Rauf Bey	5
Rıhtım Şirketi Müdürü Mehmed Ali Aynî Bey	5
Halep ve Adana Tramvayı Sâhib-i İmtiyâzı Osman Bey	5
Haçık Kasaryan Efendi	5
Yahya El-Barûni Efendi ⁸	5
Şehzâde Abdülkadir Efendi Hazretleri	10
Taşkasap'ta Rehber-i Sa'âdet Mektebi Namına	5
Kabataş Mekteb-i Sulânîsi İdare ve Ta'lîm Hey'eti Tarafından	5
Rûsûmât Ser-Müfettişi Behçet Bey Tarafından	5
Dârü's-Şafaka-i İslâmiye Mektebi Namına	5
Harbiye Nezareti Müteahhitlerinden Priştineli İlyâs Bey	5
Mütekâ'id İstihkâm Binbaşlarından Priştineli Ahmed Hamdi Bey	5
İstanbul Askerî Sansür Heyeti Namına	20
Tepebaşı'nda Dış Tabibi Hrefo Efendi Tarafından	5
Ma'mûratü'l-azîz Valiliğinden Mütekâ'id Hacı Hamid (?) Bey	5
Galata Rûsûmât Başmüdiriyesi Memûrîni Tarafından	5
Ermeni Patriki Zaven Efendi	10
Düyûn-ı Umûmiye Meclis-i İdâre Azâsından Mösyö Pankili Tarafından	5
Tüccâr-ı Mu'tebere Kadınhanlı Hafız Enver Efendi	5
Haliç Vapurları Şirketi Namına ⁹	5
Sultanhamamı'nda Mes'adethanı'nda Şeker ve Gaz Tüccarı Mıgırdıç Frenkyan Efendi	5
Hırka-i Şerif'te Hatice Sultan İnâs Mektebi Hey'et-i Ta'lîmiye ve Talebatı Tarafından	5
Zühdü Bey Ailesi Tarafından	5
Eyüpsultan İnâs Numûne Mektebi	7
Eyüpsultan Reşâdiye Zükûr Numûne Mektebi	7
Fatih İnâs Numûne Mektebi	5
Ticâret-i Bahriye Kaptan Çarkçı Mekteb-i Âlisi Müdürü Hâmid Nâci Bey	5
Ticâret-i Bahriye Kaptan Çarkçı Mektebi Namına ¹⁰	5
Edirne Mekteb-i Sultânîsi Hey'et-i İdâre ve Ta'lîmiye ve Talebesi Namına Müdür-i Sâni Edib Efendi Tarafından İrsâl Olunan	15
Bahçekapısı'nda Tüccârdan Mustafa Şamlı ve Mahdûmu	5
Fincancılar'da Selânikli Tüccârdan Kibâr Sârim Efendi	5
Sultanhamamı'nda Tüccârdan Mâcid Mehmed Karakaş Efendi	5
Umum Depo Kıta'atı Müfettişi Mirliva Vayman Paşa Vasıtasıyla İkinci Depo Alayı Namına	10
Meclis-i Mebusan Dairesi Kumandanlığıyla Meclis-i Millî Muhafaza Bölüğü Zâbitanı Namına	5
Sanâyi'-i Nefîse Mektebi Namına Hazim Bey Tarafından	5
Amasya Mebusu Fazıl Arif Efendi ¹¹	5
157. Alay 2. Taburu 8. Bölüğü Zâbitanı ve Efrâdı Namına	5
İ'mâlât-ı Harbiye Usta ve Sınıf-ı Mahsûs Mektepleri Hey'et-i İdâresi ile Muallimîn ve Mûte'allimîni Tarafından	5
Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi Namına	5
Dârü'l-muallimîn-i Âliye Hey'et-i Tâlîmiyesi ve Talebesi Namına	11
Dârülfünûn-ı Osmânî Fünûn Fakültesi Namına	5
Dârülfünûn-ı Osmânî Edebiyat ve Lisân Fakültesi Hey'et-i Ta'lîmiyesi ve Mûte'allimîni Namına	15

⁸ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2641 (7 Nisan 1332/ 20 Nisan 1916), s. 2.

⁹ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2642 (8 Nisan 1332/ 21 Nisan 1916), s. 2.

¹⁰ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2647 (13 Nisan 1332/ 26 Nisan 1916), s. 2.

¹¹ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2650 (16 Nisan 1332/ 29 Nisan 1916), s. 2.

Mercan Mekteb-i Sulânîsi Namına	15	
Ticaret Mekteb-i Âlisi Namına	10	
Kabataş Mekteb-i Sultânîsi Namına ¹²	8	50
Maarif Müsteşarı Profesör Doktor Schmidt	5	
Vefâ Mekteb-i Sultânîsi Namına	11	
Gelenbevî Mekteb-i Sultânîsi Hey'et-i İdare ve Ta'lîmiyesi ile Talebesi	10	
İstanbul Sultânîsi Hey'et-i Ta'lîmiyesi ve Talebesi Tarafından	10	
Nişantaşı Mekteb-i Sultânîsi Hey'et-i Ta'lîmiyesi ve Talebesi Namına	10	
Kadıköy Mekteb-i Sultânîsi Namına	18	
Hahambaşı Nahum Efendi	10	
Beylerbeyi'nde 3. Tabur 10. Bölük Zabitan ve Efrâdı Namına	5	
Tıp Fakültesi Namına ¹³	10	
Dârülmua'llimât-ı Âliye Hey'et-i İdare ve Ta'lîmiyesi ve Talebâtı Tarafından	63	47
Tüccardan Abranoszade (Evrenoszade) Ahmed Sırrı Bey	10	
Parsih Efendi	5	
Yeni Hilâl Anonim Şirketi Namına Müdürü Selanikli Mustafa Rifat Efendi Tarafından	10	
Selanikli Murteza Ahmedzadeler Şirketi Tarafından	5	
Müteahhit Denizlili Abacızade İsmail Hakkı Efendi ¹⁴	5	
Eyüpsultan Reşâdiye Zükûr Numune Mektebi Namına	8	50
Hukuk Fakültesi Hey'et-i Tedrîsiyesi ve Talebesi Tarafından	41	
Meydancık'ta Tüccardan Rüştü Karakaş	5	
Dârülhilâfeti'l-Âliyye Medresesi Hey'et-i İdare ve Ta'lîmiyesi ve Talebesi Tarafından	33	
İstanbul Mebusu Salâh Cimcoz Bey	5	
Meskûkât Müdürü Ferid Bey İle Meskûkât İdaresi Memûrîni Namına	5	
Telgraf Depo Taburu Zabitan ve Efrâdı Tarafından	35	
Üsküdar Sultânîsi İdare ve Ta'lîm Hey'etleriyle Talebesi Namına	15	
Divân-ı Harb-i Örfî Reis-i Sâbıkı Müttekâ'idîn-i Askeriyeden Mirlivâ Ahmed Tevfik Paşa	5	
Tüccardan Mustafa Süleymanoviç Bey	5	
Marpuççular'da Agop Koryan ve Şerîki ¹⁵	5	
İnas Sanâyî'i Nefîse Mektebi Talebâtı Tarafından	5	
Beşiktaş Mihrimâh Sultan İnâs Numune Mektebi Namına	8	
Nişantaşı'nda Nilüfer Hatun İnâs Numune Mektebi Namına	6	25
İstanbul Kız Sanâyî' Mektebi Namına	17	50
Bezm-i Âlem Vâlîde Mekteb-i Sultânîsi Namına	11	
Süleymaniye İnâs Numune Mektebi Namına	5	
Çelebi Sultan Mehmed Ana ve İnâs Numune Mektepleri Namına	9	
Gedikpaşa Ana Mektebi Namına	5	25
Erenköy İnâs Sultânîsi Namına	15	
Bâb-ı Fetvâ Kazaskeri Ömer Hulusi Efendi	5	
İpekçi Kâni Bey	5	
Selanik Bonmarşesi İpekçi Kardeşler	5	
Ben Cebbâre (?) Ali Bey	5	
Ben Cebbâre (?) Mustafa Bey	5	
Ben Cebbâre (?) İsmail Bey	5	
Ben Cebbâre (?) İsmail Bey'in Haremi Nüzhet Hanım	5	
Darülfünun İnâs Kısmı Talebâtı Tarafından	5	
Dîvân-ı Muhasebât Azalığından Müttekâid İsmail Rifat Bey	5	

¹² "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2651 (17 Nisan 1332/ 30 Nisan 1916), s. 2; "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2653 (19 Nisan 1332/ 2 Mayıs 1916), s. 2.

¹³ "Hâtıra-i Celâdet Topu", *Tanin*, No: 2653 (19 Nisan 1332/ 2 Mayıs 1916), s. 2.

¹⁴ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2654 (20 Nisan 1332/ 3 Mayıs 1916), s. 2.

¹⁵ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2655 (21 Nisan 1332/ 4 Mayıs 1916), s. 2.

Selanikli Samuel Teyano Efendi ¹⁶	5	
Kayseri İttihad ve Terakkî Kulübü Namına	5	
Kasımpaşa İnas Numune Mektebi Namına	5	
Beyoğlu'nda Şehit Muhtâr Bey İnas Numune Mektebi	6	55
Dârülhilâfeti'l Aliyye Medresesi Kısım-ı Âlî Hey'et-i İdâresi ve Tedrîsiyesi Namına	7	
Mekteb-i Harbiye Mecrûhîn Hastahanesi Etibbâsi, Memurîni ve Eczacıları	78	
Ruşçuklu İbrahim Osmanof Efendi	5	
Haydar(paşa)'da Mekteb-i Terakkî İnas Hey'et-i Ta'lîmiyesi ve Tâlibânı Namına ¹⁷	5	
Çamlıca İnas Sultanîsi Mektebi Hey'et-i Ta'lîmiyesi Namına	39	60
Beşiktaş İnas Numune Mektebi Hey'et-i Talimiyesi ve Talebatı Tarafından ¹⁸	5	
Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi	38	25
Emniyet-i Umumiye Müdürü Aziz Bey	5	
Emniyet-i Umumiye Me'mûrîn ve Müstahdemîni Namına	46	
Kayseri Livâsı Polis Dâiresi Me'mûrîni Namına ¹⁹	5	
Harbiye Nezâreti İkrâzât Komisyonu Namına	5	
Selanikli Doktor Rifat Bey	5	
Harbiye Nezareti Müdürlüğünden Bahman Efendi	5	
Makriköy (Bakırköy) İnas Âdile Sultan Numune İbtidâ'i Mektebi Namına	5	
Dârülfünûn Mühendis Mektebi Muallimlerinden Mühendis Sâlim Bey	5	
Kasımpaşa'da Polis Merkezi Karşısında Na'linci Fazlı Efendi	5	
Mısır Fevkalâde Komiseri Rauf Paşa	5	
Bayezit İnas Numune Mektebi Namına	5	
İbrahim Balcı Bey	5	
Hürmüz Balcı Hanım	5	
Kayseri Jandarma Taburu Namına	5	
Karesi Mebusu Ferhat Bey	5	
Dârümuallimîn-i Âliyeye Mülhak Tatbikat Mekteb-i İbtidâ'iyesi Talebesiyle Hey'et-i İdâre ve Ta'lîmiyesi Tarafından	10	
Meclis-i Âyân Azasından İbrahim Paşa ²⁰	5	
Devletlû İsmetlû Feride Sultan Hazretleri	5	
Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi Müdürü Mösyö Lander ve Şirket Namına	10	
Fenerler İdaresi Namına Müdür Sadeddin Bey	10	
Dolmabahçe Gaz Şirketi Namına	10	
Knor (?) Fabrikası Namına Farhî Efendi	40	
Kadıköy Gaz Kumpanyası Namına	20	
Skoda Fabrikası Dersaadet Müfettişi Rosenthal Efendi	5	
Tüccardan Mani'zade Hacı Hüseyin Efendi	55	
Tüccardan Akif Bey	5	
Üryanizade Adnan Bey	5	
İsmail Paşazade Ziya Bey	5	
Gekbuze (Gebze) Ahalisinden Mahmud Çavuş	5	
Paşalıoğlu Fırını Ustası Paşalızade Hasan Subhi Bey	5	
Umum Mavnacılar Cemiyeti Değnekçisi Davud Efendi ²¹	5	
Devletlû İsmetlû Ayşe Sultan Hazretleri	5	
Lahm Müteahhidi Hacı Şakirzade Ömer Lütfi Bey	5	

¹⁶ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2659 (25 Nisan 1332/ 8 Mayıs 1916), s. 3.

¹⁷ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2660 (26 Nisan 1332/ 9 Mayıs 1916), s. 3.

¹⁸ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2657 (23 Nisan 1332/ 6 Mayıs 1916), s. 2; "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2661 (27 Nisan 1332/ 10 Mayıs 1916), s. 3.

¹⁹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2662 (28 Nisan 1332/ 11 Mayıs 1916), s. 3.

²⁰ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2643 (9 Nisan 1332/ 22 Nisan 1916), s. 3.

²¹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2644 (10 Nisan 1332/ 23 Nisan 1916), s. 2.

Tüccar İsak Kamhi Efendi	5	
Yüzbaşı İbrahim Efendi	5	
Galata'da Hayyar Hanında Mehmed Sadık Bey	5	
Küçük Mustafa Paşa Donanma Cemiyeti Reisi Hoca Abdurrahman Efendi	5	
Çamlıca'da Nakliye Küçük Zabit Mektebi Namına	30	
Pendik'te İhtiyat Küçük Zabit Namzetleri Alay, Zabitanı ve Efradı Namına	20	
Tütün Reji Komiseri Ali Namık Bey	5	
Üsküdar İhsaniye Mahallesi Ahalisi Namına Muhtar-ı Evvel Mehmed Kâmil Efendi Tarafından	5	
Kadıköyü'nde Mandıra Sokağında 235 Numrolu Apartmanda Mehmed Yakub Bey	5	
Müteahhid Hacı Mustafa Efendi	5	
Cennetmekân Sultan Murad Baş Haremi Hüma Hanım Efendi Hazretleri	10	
Serkarın-i Hazret-i Şehriyârî Tevfik Bey Efendi'nin Haremleri Hanım Efendi	5	
Vâlîde Sultan Hastahanesi Etibbâsı Namına Ser-Tabib Necmeddin Bey Tarafından	10	
Galata'da Tünel Caddesinde Mihran Kesaryan Efendi	5	
İstanbul Mebusu Karasu Efendi Kerimesi Matilda H. ve Mahdumu İsak B. ²²	10	
Ziraat ve Ticaret Nazırı Ahmed Nesîmî Beyefendi'nin Haremleri Hanımefendi	5	
Selanikli Kâtipzade Sabri Bey	10	
Hürriyet Yazarı Sahibi Hacı Hüseyin ve Mahdumları	5	
Harbiye Nazırı Enver Paşa Hazretlerinin Pederi Hacı Ahmed Paşa ve Validesi	10	
Davutpaşa Mekteb-i Sultânîsi Namına	6	
Bezm-i Âlem Vâlîde Sultânîsi Namına	7	
Tüccardan İpekçi Avni Bey ²³	5	
Galatasaray Mekteb-i Sultanisi	38	25
Emniyet-i Umumiye Müdürü Aziz Bey, Memurin ve Müstahdemini Namına	51	
Kayseri Lıvası Polis Dairesi Memurini Namına ²⁴	5	
Osmanlı Kadınları Cemiyet-i Hayriyesi Namına	5	25
Kırkkilise Hastahanesi Yazıcı ve Hastabakıcıları Namına	5	
Haliç Şirketi Vapurları Fabrikası Namına	5	25
Gümüşsuyu Hastahanesi Etibbası, Memurin ve Efradı Namına	10	
Kartal Oğuz Alp Mektebi Namına	10	
Koca Mustafa Paşa Numune Mektebi Namına	12	25
Dârülmualimât-ı Âliye Hey'et-i İdare, Hey'et-i Talimiyesi ve Talebesi Namına ²⁵	68	47
Heybeliada Numune Mektebi Namına	10	25
Şehid Niyazi Bey Mektebi Namına	8	
Süleyman Kanuni Mektebi Namına	6	
Bayezid Zükûr Mektebi Talebeleri Namına	13	
İmalât-ı Harbiye Zeytinburnu ve Tophane ve Baruthane ve Tapa Fabrikaları Ümera, Zabitan, Erkân, Memurin, Müstahdemini ve Amelesi ²⁶	627	
Ertuğrul Numune Mektebi İnas Kısmı Hey'et-i Ta'lîmiyesi, Talebâtı ve Müstahdemini	5	
Erenköy Numune Mektebi Namına	5	
Beylerbeyi Zükûr Metebi Namına	5	
Dârülmualimât-ı Âliye Ana Mektebi Talebâtı Tarafından ²⁷	5	
Molla Gürânî İnas Mektebi Namına	5	
Levâzimât-ı Umumiye-i Askeriye İplik Fabrikası İnas Müstahemini Tarafından	5	

²² "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2645 (11 Nisan 1332/ 24 Nisan 1916), s. 2.

²³ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2646 (12 Nisan 1332/ 25 Nisan 1916), s. 2.

²⁴ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2662 (28 Nisan 1332/ 11 Mayıs 1916), s. 2.

²⁵ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2663 (29 Nisan 1332/ 12 Mayıs 1916), s. 2.

²⁶ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2665 (1 Mayıs 1332/ 14 Mayıs 1916), s. 3; "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2667 (3 Mayıs 1332/ 16 Mayıs 1916), s. 2.

²⁷ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2666 (2 Mayıs 1332/ 15 Mayıs 1916), s. 2.

Göztepe Ana Mektebi Namına	5	
Mühendis Mekteb-i Âlîsi Ders Nazırı Mösyö F. Heimar Tarafından	5	
Mühendis Mekteb-i Âlîsi Müdür, Memurin, Muallimîn ve Talebesi Namına	11	25
Üsküdar Mâl Hatun Numune Mektebi Namına	15	
Büyük Reşitpaşa Numune Mektebi Hey'et-i Ta'lîmiyesi ve Talebesi Namına ²⁸	10	
Çandarlı Kara Halil Paşa Numune Mektebi	6	50
Beylerbeyi İnas Numune Mektebi	7	25
Cünye Belediyesi Namına Merkez Kumandanı Cevad Bey tarafından	33	
Koca Mustafa Paşa İnas Numune Mektebi Heyet-i Talimiyesi ve Talebatı	5	
Mahmud Şevket Paşa Numune Mektebi	7	75
Kadıköy Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Hanımlar Şubesi	5	
Kadıköy İnas Numune Mektebi Talebatı Namına	15	
Sütçüce Hoca İshak Ef. Zükûr Numune Mek. Hey'et-i Talimiye ve Talebesi ²⁹	10	25
Üsküdar'da Mithatpaşa Kız Sanayi' Mektebi Heyet-i İdaresi ve Talebatı	15	
Beyoğlu'nda Şemsü'l-Mekâtib Mektebi Namına	5	50
Dilberzade Kardeşler	5	
Osmanlı Ticaret Bankası	5	
Konya Dârümuallimîn ve Tatbîkât Mektebi Heyet-i Ta'lîmiyesi ve Talebesi Namına Tedrîsât-ı İbtidâiye Müdür-i Umûmîsi Fâik Bey vasıtasıyla ³⁰	5	
Makriköy (Bakırköy) Zükûr Numune Mektebi Hey'et-i İdaresi ve Ta'lîmiyesi ve Talebesi	8	
Medresetü'l-Mütehassisîn Namına	8	
Yavuz Sultan Selim Mektebi Namına	6	50
Kartal İnas Mektebi Namına	5	
Sarıyar (Sariyer) Süleymanşah Kayaalp İnas Numune Mektebi	5	
Beykoz Zükûr Mektebi Namına ³¹	6	75
Adana Vilayeti Türk Gücü Namına	5	
Aksaray Tramvay Deposu Müstahdemîni Namına	5	
Davavekili Selanikli Merhum Selim Hüsnü Bey Namına	5	
Birinci Ordu Ahz-ı Asker Hey'eti Riyaseti Erkân-ı Harbiye Zâbitânıyla Sultanahmet Seferi Sevk Komisyonu Hey'eti Zâbitânı Tarafından	5	
Erenköy İhtiyât Zâbit Namzedleri Ta'lîmgâhı Kumandanlığı Alay ve Ser-Tabâbeti ve İdare Riyaseti Ümerâ ve Zâbitânıyla Mensubu Bulunan Efendiler ve Efrâdı Namına Yaver Nuri Tahsin Bey Yediyle ³²	97	
Şehzade Devletlû Necâbetlû Ahmed Efendi Hazretleri	50	
Gekbuze (Gebze) Zükûr Mektebi Muallimîn ve Müteallimîni Tarafından	5	
Galata Alyans-İsraelit İnas Mektebi Namına	7	
Haydarpaşa Musevi Zükûr ve İnas Mektebi ve Hey'et-i Ta'lîmiyesi Namına	5	
Üsküdar'da Sokollu Mehmed Paşa Numune Mektebi Hey'et-i İdare ve Ta'lîmiyesi ve Talebesi Namına	5	25
Üsküdar'da Sultan Cem Numune Mektebi Namına	5	50
Galata Alyans-İsraelit Cemâ'at-i Museviye Zükûr Mektebi Namına	7	25
Almanya'da Dresden'de İskeçeli Tütün Tüccarı Hacı Mestan Efendi	15	
Alemdar Paşa Numune Mektebi Hey'et-i Ta'lîmiye ve Talebesi Namına	6	
Adana Vilâyeti Namına Vali Cevdet Bey Efendi Tarafından	400	
Bolu Dârümuallimîni Namına Müdür Muvahhid Zeki Bey Tarafından	5	
Hasköy İnas Numune Mektebi Namına	5	25

²⁸ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2667 (3 Mayıs 1332/ 16 Mayıs 1916), s. 2.

²⁹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2668 (4 Mayıs 1332/ 17 Mayıs 1916), s. 2; "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2711 (16 Haziran 1332/ 29 Haziran 1916), s. 2.

³⁰ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2669 (5 Mayıs 1332/ 18 Mayıs 1916), s. 2.

³¹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2670 (6 Mayıs 1332/ 19 Mayıs 1916), s. 2.

³² "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2674 (10 Mayıs 1332/ 23 Mayıs 1916), s. 2.

Moda İnâs Numune Mektebi	13	
Kastamonu Urgancılar Cemiyeti Namına	10	
Şişli Tramvay Şirketi Deposu Müstahdemîni Tarafından	7	
Çini Fabrika-yı Hümayunu Namına	5	
İttihad Değirmencilik Anonim Şirket-i Osmaniyesi Tarafından	10	
Hasköy Alyans-İsraelit Zükûr ve İnâs Mektepleri Namına ³³	5	
Mirgun (Emirgan) Zükûr Mekteb-i İbtidâiyesi Namına	6	
Şehzade Süleymanşah Zükûr Mektebi Hey'et-i Ta'lîmiyesi ve Talebesi Namına	5	
İstanbul Vilayeti Çırac Mektepleri Namına	7	75
Zor Mutasarrıflığından	67	
Kadıköy Uhuvvat Kulübü	5	
On Yedinci Kolordu-yı Hümayun Techîzât-ı Askeriye Mütteahhidi Salahaddin Rifat Bey ³⁴	5	
Üsküdar'da Harmanlık İnâs Mektebi Namına	8	
Kanlıca İnâs Mektebi Namına	9	25
İzmit Mühlakından Derbent Nahiyesi Belediye Reisi İshak Efendi	5	
Beyoğlu Belediye Müdürü Sûnî Bey, Memurîn ve Müstahdemîni Namına	24	
Kandilli'de Dördüncü Depo Alayı Namına	55	
Rami Karyesinde Gülçiçek Sultan İnâs Mektebi Namına	5	25
Kırkkilise (Kırkareli)'de Askeri Dakık Fabrikası Anbar Müdürü Yüzbaşı Mustafa Efendi ve Efrâd-ı Askeriyesi ve İhtiyat Erzak Anbarı Efrâd-ı Askeriyesi Namına Hasan Çavuş Yediyle ³⁵	11	
Söğüt Kazası Namına Kaymakam Said Bey Tarafından	100	
Bomba Bataryaları Zâbitan ve Efrâdı Namına Müfettiş Binbaşı Hamdi Bey Yediyle	15	
Yüzbaşızade İsmail Hakkı Bey, Refikası, Kerimeleri Behriye, Behice, Fahriye ve Mahdumu Musa Nasır Bey Namına	30	
50. Fırkaya Mensub 157. Alay Ümerâ, Zâbitan ve Efrâdı Namına ³⁶	21	
Merkez Muhafaza Taburu Namına	20	25
Levâzımât-ı Umumiye-i Askeriye Saraçhane Anbarı Saraç İmalathanesi Namına	67	
Beşiktaş Tramvay Hattı Müstahdemîni Tarafından	6	25
Polis Memurları Elbise Mütteahhidi Kostaki Efendi	5	
Dersaadet-Şarkî Avrupa Telgraf Şirketi Tarafından ³⁷	5	
Çanakkale Deniz Tayyare Müfrezesi Küçük Zabitan Onbaşı ve Efradı Namına	5	35
Medresetü'l-Kuzât Hey'et-i İdare ve Ta'lîmiye ve Talebesi Namına	19	35
Serkarîn-i Esbak Merhûm Hacı Ali Paşazade Mehmed Abdülkadir Paşa	5	
Kasımpaşa Zükûr Numune Mektebi Hey'et-i Ta'lîmiye ve Talebesi Namına	6	
Dokuzuncu Kolordu Katarı Zabitanı Namına Kumandan Muhiddin Paşa Tarafından ³⁸	5	
Malatya Ahalisi Namına	250	
Nallıhan Kazası Namına	5	
İlgın Ahalisi Namına	56	55
Makriköy (Bakırköy) İnâs İttihad-ı Osmanî Mektebi Hey'et-i Talimiye ve İdare ve Talebâtı	21	58
Eyüpsultan'da Mihrîşâh Sultan İnâs Mektebi Heyet-i Talimiye ve Talebâtı Tarafından ³⁹	5	

³³ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2676 (12 Mayıs 1332/ 25 Mayıs 1916), s. 2; "Hâtıra-i Celâdet Topu İ'anesi", *İkdâm*, No: 6921 (6 Mayıs 1332/19 Mayıs 1916), s. 2.

³⁴ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2677 (13 Mayıs 1332/ 26 Mayıs 1916), s. 2.

³⁵ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2679 (15 Mayıs 1332/ 28 Mayıs 1916), s. 2; "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2711 (16 Haziran 1332/ 29 Haziran 1916), s. 2.

³⁶ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2680 (16 Mayıs 1332/ 29 Mayıs 1916), s. 2.

³⁷ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2681 (17 Mayıs 1332/ 30 Mayıs 1916), s. 2.

³⁸ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2683 (19 Mayıs 1332/ 1 Haziran 1916), s. 2.

³⁹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2686 (22 Mayıs 1332/ 4 Haziran 1916), s. 2.

83. Alay Zabitan ve Efrâdı Namına	50	50
28. Fırka İle 82. ve 84. Alayların Bazı Zabitanı Tarafından	7	25
Kale-i Sultaniye Livâsına Mülhak Bayramiç Kazası Ahalisi Tarafından Merkez Kumandanı Cevâd Bey Vedâ'atıyla	40	66
Kocamustafapaşa'da Canbaziye Mahallesi Namına	6	75
Beşiktaş'ta Üç Dershaneli İnas Mektebi Namına	5	
Konya Maarif Müdüriyeti Tarafından ⁴⁰	12	80
Horhor İnas Numune Mektebi Namına	5	50
Dresden'de Tütün Tüccarı İskeçeli Hasan Sabri Bey	38	61
Yalova Kazası Ahalisi Namına	76	33
77. Alay Ümerâ ve Zabitanı Tarafından ⁴¹	9	
Tophane-i Âmire Mezbahası Memurin ve Müstahdemini Tarafından	5	
Kavala Şehbenderlik Kâtibi Sabit Bey	5	
Süleymaniye'de Kanuni Sultan Süleyman Zükûr Vakıf Mektebi Namına	5	
49. Fırka Namına	85	
Paris Sefiri Rifat Paşa ve Haremi Hanımefendi	10	
Kurukahveci Hanı'nda 22 ve 24 Numarada Müteahhid İbrahim Atup Mahdumları	5	
Gedikpaşa Ermeni Mektebi Namına ⁴²	5	
Karadeniz Boğazı İnşaat ve İstihkâm Birinci Taburu Zabitan ve Efrâdı Namına	31	25
Unkapanı Mavnacı Esnâfi Namına	10	
3. Fırkaya Mensub 32. Alayın Dördüncü Jandarma Taburu Zâbitan ve Efrâdı ⁴³	100	
Arslan Fresko Ticarethanesinin Avusturya'daki Vekili Mösyö Zilirştayn (Sielerstein ?) Tarafından 1000 mark mukabili	35	9
Konya Mekâtibi Namına İkinci Defa Olarak Maarif Müdüriyeti Tarafından	20	82
Büyükada Zükûr ve İnas Numune Mektebi Hey'et-i Talimiyesi ve Talebesi	18	86
Celeb Esnaf Cemiyeti Kâtib-i Mes'ûlü İdris Hıfzı Efendi	5	
Kalkandelen Muhacirlerinden Gönen'de Sakin Celeb Küçük Hasan Ağa	5	
" " Fatih'te " " Edhem Ağa	5	
" " Tire'de " Bayezid Ağa ⁴⁴	5	
Bergama Kazası Ahalisi Namına Kaymakam Cevdet Bey Tarafından	10	
Lümelî Celeb Mehmed Ağa Loş	5	
Kalkandelenli Celeb Kahraman Ağa	5	
Lümelî Celeb Yusuf Ağa Losene	5	
Lümelî Celeb Mehmed Ağa Brese	5	
Rakkalı Celeb Zünnun Ağa ⁴⁵	5	
Üsküdar'da Selimiye'de Re'fet Kadın Sultan Numune Mektebi Namına	6	68
Fatih Sultan Mehmed'de Kazlıçeşme Mahallesi Namına	13	16
Denizli Kasabası Namına Mutasarrıf Tevfik Beyden	200	
Uluborlu Kazasıyla Senirkent Nahiyesi Namına Kaymakam Şevki Bey Tarafından	125	
Biga Livası Dahilinde Dimetoka Nahiyesi Zükûr ve İnas Mektepleri Namına Mutasarrıf Rauf Bey Tarafından	5	68
Biga Livası Dahilinde Çan Nahiyesi Namına	8	80
Biga Kazası Ahalisi Namına	36	22
Ezine Kazası Ahalisi Namına	55	95
Lapseki Kazası Ahalisi Namına	72	67

⁴⁰ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2689 (25 Mayıs 1332/ 7 Haziran 1916), s. 2.

⁴¹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2690 (26 Mayıs 1332/ 8 Haziran 1916), s. 2.

⁴² "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2694 (30 Mayıs 1332/ 12 Haziran 1916), s. 2; "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2707 (12 Haziran 1332/ 25 Haziran 1916), s. 2.

⁴³ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2695 (31 Mayıs 1332/ 13 Haziran 1916), s. 2.

⁴⁴ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2697 (2 Haziran 1332/ 15 Haziran 1916), s. 2.

⁴⁵ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2699 (4 Haziran 1332/ 17 Haziran 1916), s. 2.

Ayvacık Kazası Ahalisi Namına ⁴⁶	57	77
Harput Ahalisi Namına Ma'mûratü'l-azîz Valisi Sabit Bey Tarafından	100	
Alâaddin Paşa Numune Mektebi Namına	5	
Kal'a-i Sultaniye Merkez Kazası Ahalisi Namına Mutasarrıf Rauf Bey Tarafından İrsal Olunan	25	94
Burgaz Osmanlı Musevileri Tarafından İrsal Olunan ⁴⁷	12	50
Diyarbakır Mekteb-i Sultaniye Hey'et-i İdare ve Talimiyesi Namına	5	50
Cebel-i Bereket Livası Merkezi Osmanîye Kasabası Namına Mutasarrıf Haşim Bey Tarafından	95	
Salihli Kazası Ahalisi Namına Kaymakam Vasıf Bey Tarafından	74	
Eyüpsultan'da Maşrak-ı Füyûzât İnas ve Zükûr Numune Mektebi Talebesi Tarafından	5	
Kemal Reis Gambotu Zabitan ve Efrâdı Namına Süvarisi Mehmed Fuad Bey Yediyle	7	
1. Kolordu-yı Hümayuna Mensub Nakliye İkmâl Taburu Zabitan ve Efrâdı Namına ⁴⁸	15	
32. Alay Namına ⁴⁹	54	28
Mersin Şehri Namına Mutasarrıf Ahmed Besim Bey Tarafından	150	
Kayseri Livası Mekâtib ve Müessesâtı Namına	5	
Konya Merkezinde Şehid Muhtar Bey İnas Mektebi Namına	5	5
Konya'ya Mülhak Bazı Kurâ Mekâtibi Tarafından	6	58
Kal'a-i Sultaniye Mülhakâtından Kızılcaviran Karyesi Namına	2	80
67. Alay 3. Taburu Zabitan ve Efrâdı Namına Tabur Kumandanı Nevzad Bey Tarafından	14	
Nizamiye Davutpaşa Fırınında Müstahdem Efrâd ve Amele ile Seyyar Fırınlara Efrâdı Namına Fırın Memuru Mülâzım Şevki Efendi Tarafından ⁵⁰	5	
Celeb Esnafından Debreli Mustafa Bey	5	
" " Lümeli Hüseyin Ağaloş	5	
" " Kalkandelenli Abdullah Ağaloş	5	
" " Bursa'da Sakin Lümeli Necib Ağa	5	
" " Kütahya'da Sakin Halil Ağa ⁵¹	5	
Ödemiş Ahalisi Namına Kaymakam Hüsnü Bey Tarafından	106	
Ma'a Mülhakât Ankara Vilayeti Ahalisi Namına	2000	
Atina Sefiri Galib Kemâlî Bey'den	50	
Çanakkale Mülhakâtından Ma'mûre Nahiyesi Namına	34	78
" " Bayramiç Kazası Namına İkinci Defa Olarak ⁵²	50	2
Üsküdar İcadiye'de Azizzade Fırını Müste'ciri Hafız Nuri Efendi ⁵³	2	
Harbiye Nezareti Tecrübe Muayene Dairesi Namına Reis Miralay Faik Bey Vedaatıyla	28	14
Bursa Vilayeti Merkezinden	278	
" Mülhakâtından Karacabey Kazası'ndan	67	25
" " Yenice'den	10	
" " Bilecik Livası'ndan	213	53
" " Gemlik'ten	120	
" " Mudanya'dan ⁵⁴	114	45
Buldan Kazası Namına Kaymakam Ağâh Beyefendi Tarafından	22	52
9. Fırka Ahz-ı Asker Kalemî Namına	7	
Çanakkale Ahz-ı Asker Şubesi Namına	5	

⁴⁶ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2700 (5 Haziran 1332/ 18 Haziran 1916), s. 2.

⁴⁷ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2707 (12 Haziran 1332/ 25 Haziran 1916), s. 2.

⁴⁸ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2711 (16 Haziran 1332/ 29 Haziran 1916), s. 2.

⁴⁹ "Hâtıra-i Celâdet İ'anesi", *Tanin*, No: 2715 (20 Haziran 1332/ 3 Temmuz 1916), s. 2.

⁵⁰ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2716 (21 Haziran 1332/ 4 Temmuz 1916), s. 2.

⁵¹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2717 (22 Haziran 1332/ 5 Temmuz 1916), s. 2.

⁵² "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2719 (24 Haziran 1332/ 7 Temmuz 1916), s. 2.

⁵³ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'anesi", *Tanin*, No: 2720 (25 Haziran 1332/ 8 Temmuz 1916), s. 3.

⁵⁴ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2721 (26 Haziran 1332/ 9 Temmuz 1916), s. 2.

Bayramiç Ahz-ı Asker Şubesi Namına	5	
Gelibolu, Lapseki, Biga, Ezine, Karabiga, Ayvacık, Edremit, Burhaniye, Karacabey Ahz-ı Asker Şubeleri Namına ⁵⁵	16	
Edirne Vilayeti Posta ve Telgraf Memurini Namına Başmüdür Şevki Bey Vedâ'atiyle	20	15
Beşiktaş İnas Terakkî Mektebi Namına	5	
Orhangazi Kazası Namına	31	
Şimendüfer Alayı Namına	163	
32. Alay Zabitan ve Efrâdı Namına Nuri Bey Yediyle	54	28
Sahra Topçu Depo Alayının İkinci Tabur Zabitan ve Efrâdı Namına ⁵⁶	5	47
Tersane-i Âmire Fabrikalar Müdüriyetine bağlı kurumlardan ⁵⁷	295	
Kozan Livasına Merbut Kars (Kadirli) Kazası Namına Kaymakam Celal Bey Tarafından	15	
Merci'iyün Kazası Ahalisi Namına Kaymakam Kerâme Bey Tarafından	105	
Menemen Kazası Namına Kaymakam Adli Bey Tarafından	15	95
Şehirkişla (Şarkışla) Jandarma Bölüğü Namına Kumandan Yüzbaşı Nuni Bey Tarafından	5	
Hassa Kazası Namına Kaymakam Zeki Bey Tarafından	31	50
Adapazarı Kazası Namına Kaymakam Yahya Sezai Bey Tarafından	200	
Arapkir Kazası Namına Kaymakam Vasfi Bey Tarafından ⁵⁸	55	
Geyve Kazası Namına	13	53
Büyükçekmece Kazası Ahalisi Namına Koço Başkalaki Beykooğlu Tarafından	36	
Kalkandelen Muhacirlerinden Bursa'da Sakin Şaban Ağa	5	
Dersaadet Telefon Şirket-i Osmaniyesi Memur ve Memureleri Namına	9	
Levâzımât-ı Umûmiye-i Askeriyeye Merbut Beykoz Sanayi Takımlarının İkinci Kunduracı Bölüğü Namına	10	
Levâzımât-ı Umûmiye-i Askeriyeye Merbut Beykoz Sanayi Takımlarının Üçüncü Debbâğ Bölüğü Namına	10	
Bergama'ya Tâbi' Dikili Nahiyesi Memurîn ve Mustahfız Taburu Zâbitânı	6	66
Meclis-i Mebusan Dairesi Memurîn ve Müstahdemîni İle Polis ve Posta Memurları Namına Muhasebe Müdürü Cemil Bey Vedâ'atiyle	16	50
Beşiktaş'ta Barbaros Hayreddin Paşa Numune Mektebi Namına	8	
Fatih'te Numune-i Şükrân Numune Mektebi Namına	6	50
Sivrihisar Kazası Namına Kaymakam Ali Rıza Bey Tarafından ⁵⁹	25	
Kula Kazası Ahalisi Namına Kaymakam Salâhaddin Bey Tarafından	65	
Karabiga Nahiyesi Namına Mutasarrıf Rauf Bey Tarafından	6	17
Kirmasti Kazası Namına Vali İsmail Hakkı Bey Tarafından	103	40
Tavas Kazası Namına Mutasarrıf Tevfik Bey Tarafından	68	70
Nazilli Kazası Namına Kaymakam Naci Bey Tarafından	80	
Ankara Vilayeti Namına	170	30
Cibali Küçükmustafa Paşa Mıntıkası Ahalisi Namına Süvari İkinci Liva Kumandanlığından Müttekâid Miralay Mustafa Bey Vedâ'atiyle	10	
Konya'da Merkez Mahmud Şevket Paşa İnas Mektebi Namına	2	
Akşehir'de Merkez Mustafa Necib Bey Zükûr Mektebi Namına	8	
Akşehir'de Merkez Alemdar Mustafa Paşa İnas Mektebi Namına	5	
Karaman İdadisi ve Isparta Gülzâr-ı Terakkî Zükûr Mektebi Namına ⁶⁰	5	14
Mülkiye Baytar Mektebi Hastahanesi Sertabibi Müttekâ'id Kaymakam Rüsûhî Bey ve Refikası ve İki Mahdumu	20	
Bahriye Efrâd-ı Cedide Mektebi Namına	27	69

⁵⁵ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2722 (27 Haziran 1332/ 10 Temmuz 1916), s. 2.

⁵⁶ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2723 (28 Haziran 1332/ 11 Temmuz 1916), s. 2.

⁵⁷ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2730 (5 Temmuz 1332/ 18 Temmuz 1916), s. 2.

⁵⁸ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2757 (3 Ağustos 1332/ 16 Ağustos 1916), s. 2.

⁵⁹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2758 (4 Ağustos 1332/ 17 Ağustos 1916), s. 2.

⁶⁰ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2761 (7 Ağustos 1332/ 20 Ağustos 1916), s. 2.

Jeneraki Vapurunda Alman İmâlât-ı Harbiye Müstahdemîni Tarafından	38	
Kadırga'da Eczacı ve Dişçi Mektepleri Müdüriyeti ve Hey'et-i Ta'limiyesi ve Üçüncü Sınıf Talebesi Namına	6	50
İtfaiye Birinci Taburu Namına	26	59
Palulu Oholizade Necip Ağa	10	
Ankara Vilayeti Namına ⁶¹	65	62
Kastamonu Vesâit-i Nakliye Şirketi Namına	5	
Kastamonu Mekâtib-i İbtidâiyesi Namına	5	
Kastamonu Dârüleytâmı Namına ⁶²	5	
Cebel-i Lübnan Zahle Kazasında Şefika Budros Hanım	20	
Aydın Seferihisarı Kazası Ahalisi Namına	5	25
Defterdar'da Çorapçı Cemal Oğuz Bey	5	
Bozdoğan Kazasına Tabi' Yenipazar Nahiyesi Ahalisi Namına ⁶³	10	25
Manisa Polis Memurları Namına İsmail Hamid Bey Yediyle	5	3
Lazkiye Ahalisi Namına	113	43
Lazkiye Mutasarrıfı Rauf Bey ⁶⁴	5	
47. Fırka Sahra Topçu (Alayı) Birinci Taburu Zabitanı Tarafından ⁶⁵	4	
Ankara Vilayeti'nden Dördüncü Defa Olarak	69	24
Lazkiye Sancağı'ndan İkinci Defa Olarak	5	50
Jandarma Kıta'âtı Namına Umum Jandarma Kumandanlığı Tarafından ⁶⁶	1000	
Jandarma Kıta'âtı Namına Umum Jandarma Kumandanlığı Tarafından İkinci Defa Olarak	501	69
Hassa Kazası Namına Kaymakam Bey Tarafından İkinci Defa Olarak ⁶⁷	10	73
Adana Vilayeti'nin Islahiye Kazası Namına Kaymakam Ziya (?) Bey Tarafından	100	
Levâzımât-ı Umûmiye-i Askeriye Dairesine Merbut (.....) ve Fırınlar İdaresi Namına	57	03
Jandarma Kıta'âtı Namına Umum Jandarma Kumandanlığı Tarafından ⁶⁸	230	45
Bazı Kıta'ât Namına Beşinci Kolordu Ahz-ı Asker Hey'eti Tarafından	108	65
Gemlik Kazası Namına Kaymakam Bey Tarafından	13	
Mardin Livası'nın Salur Kazası Memurini Tarafından	6	16
Jandarma Kıta'âtı Namına Umum Jandarma Kumandanlığı Tarafından Dördüncü Defa Olarak ⁶⁹	279	33
Konya Vilayeti Namına Vali Sâmih Rıfat Bey Tarafından	817	21
Jandarma Kıta'âtı Namına Umum Jandarma Kumandanlığı Tarafından Dördüncü (Beşinci olmalı) Defa Olarak	157	7
Şehid Kaymakam Fâzıl Bey'in Namına Haremi Safvet Fâzıl Hanım Tarafından ⁷⁰	5	
Sahyun Kazası Namına Lazkiye Mutasarrıflığından	9	5
Denizli Livasına Mülhak Karaağaç Kazası Namına	15	90
İskilib ve Mecidiye Kazaları Namına Ankara Vilayetinden ⁷¹	12	60
Ceyhan Kazası Namına Kaymakam Abdülfettah Bey'den	55	
Taşköprü Kazası Namına Milli Ajans Tarafından	5	
Yozgat Livasına Merbut Akdağmadeni Kazası Namına ⁷²	7	50

⁶¹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2776 (22 Ağustos 1332/ 4 Eylül 1916), s. 2.

⁶² "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne", *Tanin*, No: 2785 (31 Ağustos 1332/ 13 Eylül 1916), s. 3.

⁶³ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2793 (8 Eylül 1332/ 21 Eylül 1916), s. 2.

⁶⁴ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2797 (12 Eylül 1332/ 25 Eylül 1916), s. 2.

⁶⁵ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İçin", *Tanin*, No: 2813 (30 Eylül 1332/ 13 Teşrinievvel 1916), s. 4.

⁶⁶ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2825 (12 Teşrinievvel 1332/ 25 Teşrinievvel 1916), s. 2.

⁶⁷ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2831 (18 Teşrinievvel 1332/ 31 Teşrinievvel 1916), s. 2.

⁶⁸ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2851 (7 Teşrinisani 1332/ 20 Teşrinisani 1916), s. 2.

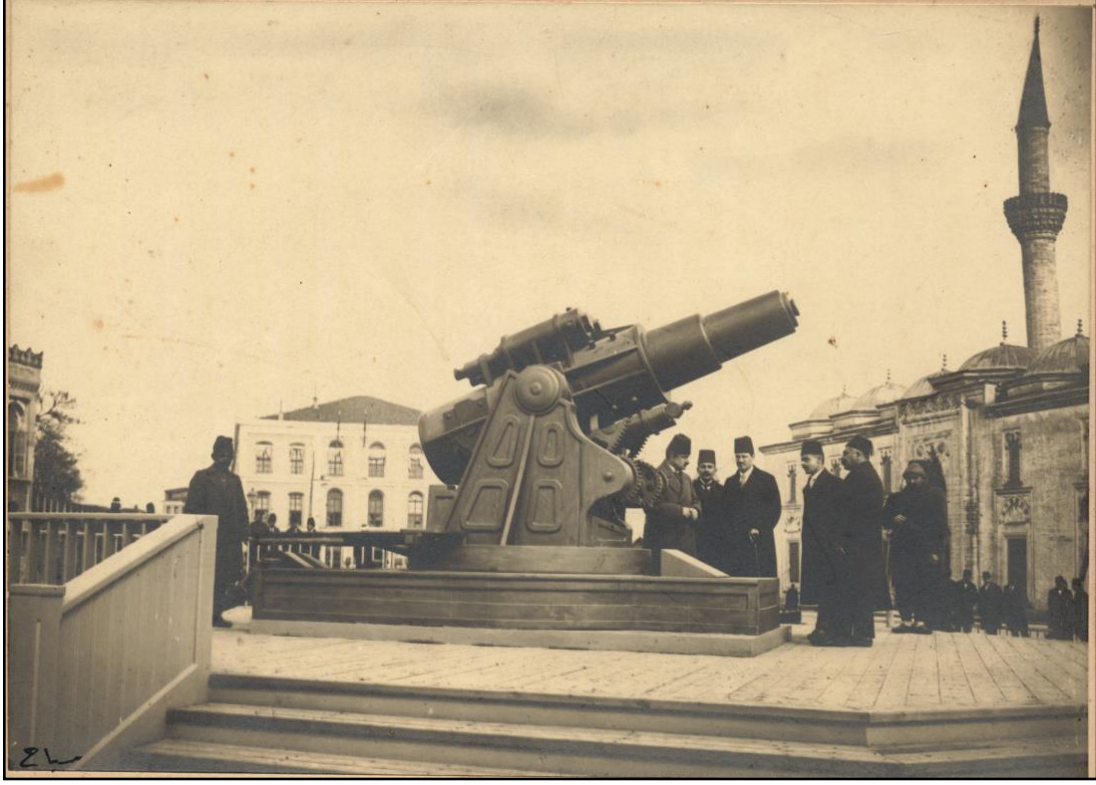
⁶⁹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2896 (22 Kanunuevvel 1332/ 4 Kanunusani 1917), s. 2.

⁷⁰ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2910 (5 Kanunusani 1332/ 18 Kanunusani 1917), s. 2.

⁷¹ "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2947 (11 Şubat 1332/ 24 Şubat 1917), s. 2.

⁷² "Hâtıra-i Celâdet Topuna İ'âne Verenler", *Tanin*, No: 2980 (29 Mart 1333/ 1917), s. 2.

EK 2: Hatıra-i Celâdet Topu Beyazıt Meydanında. Topun Başında Talât Paşa ve İsmail Canbolat Bey. Bl-Mtf-017515.

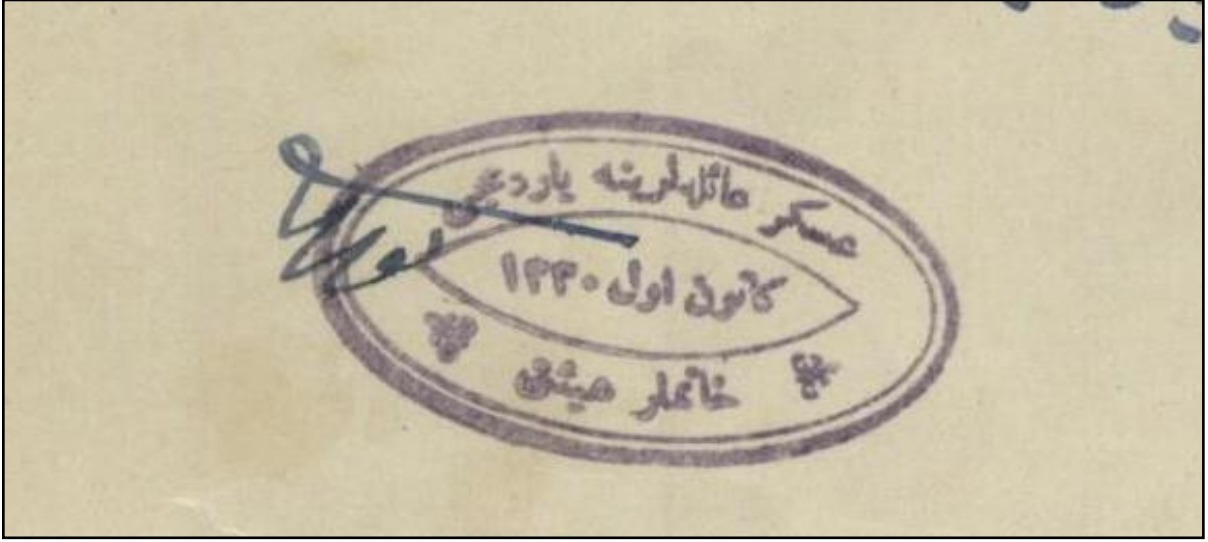
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Bl-Mtf-017415.

EK 3: Hatıra-i Celâdet Topu Beyazıt Meydanında.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Bl-Mtf-017416.

EK 4: Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'nin Mührü

BOA. DH.İ.UM.EK. 8/83.

EK 5: Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyet Yöneticilerinden Gümüş Hilâl-i Ahmer Malyasıyla Ödüllendirilenlerin Listesi

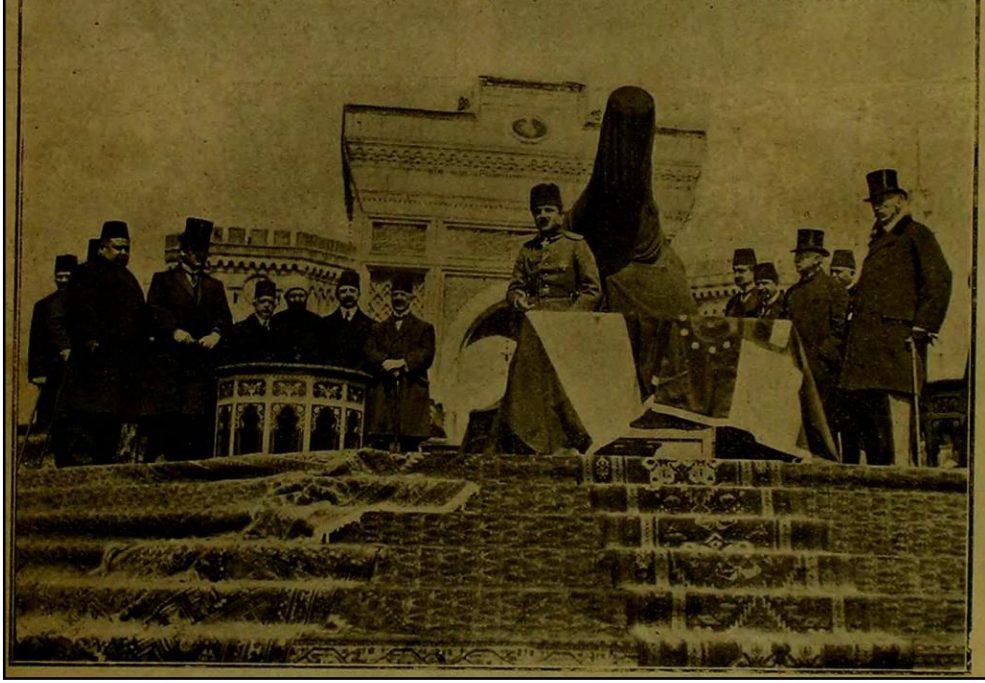
عسکر خانلارینا یاردیمچی خانیملار جمییتی

کیمسه نومبر	اسم	مقام
.	نوریه اسماعیل بی بی	عسکر خانلارینا یاردیمچی خانیم
.	عزیزه بی بی	خانیم
.	خدیجه طه	خانیم
.	حبیبه نوری	خانیم
.	ریاضه بی بی	خانیم
.	مات زکی	خانیم
.	ملیحه قاسم	خانیم
.	ملیحه شکرت	خانیم
.	هانیم سلیم	خانیم
.	امینه سید	خانیم

3

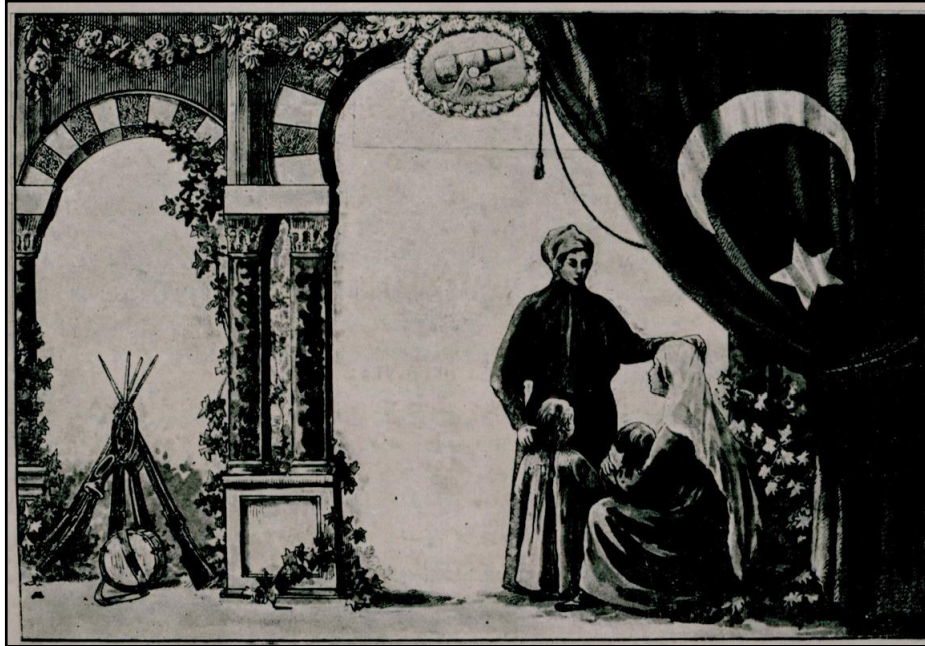
DUT 72/121

EK 6: Hâtıra-i Celâdet Topu'nun Açılış Töreni Sırasında Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa Konuşma Yaparken.

Topun sağ tarafında bulunanlar: Şehzade Abdülmecid ve Ömer Hilmi Efendiler, Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, Sadrazam Said Halim Paşa, Bulgaristan Sefiri Kolaşef, Hariciye Nazırı Halil Bey, Ziraat Nazırı Nesimi Bey, Topun sol tarafında bulunanlar: Sağdan sıra ile; Almanya Sefiri Kont Metternich, Avusturya Sefiri Marki Pallavicini, Hacı Adil Bey, Mithat Şükrü Bey, Polis Müdürü Bedri Bey.
Harp Mecmuası, Yıl: 1, Sayı: 7 (Mart 1332/1916), s. 97.

EK 7: Hatıra-i Celâdet Topu'na Bağışta Bulunarak Çivi Çakanlara Verilen Şehadetname

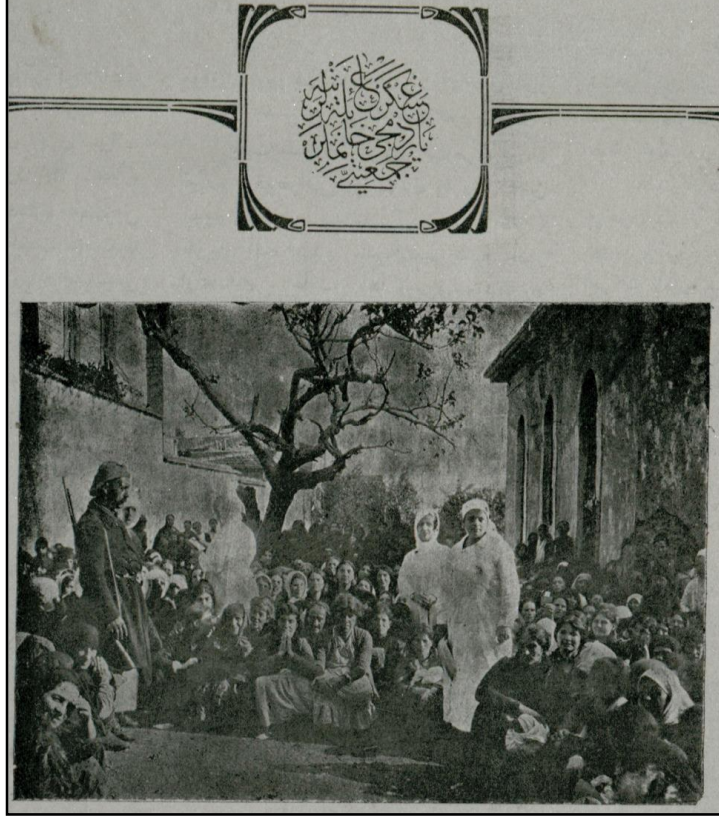
Servet-i Fünûn, No: 1299 (28 Nisan 1332/11 Mayıs 1916), s. 297.

EK 8: Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti'ne Bağışta Bulunan Kişilere Verilen "Şefkat Nişanı"

<https://www.levant.com.tr/urun/4757746/osmanli-donemi-asker-ailelerine-yardimci-hanimlar-cemiyeti-madalyasi-rozeti-19> (Erişim Tarihi: 20 Mart 2023)

EK 9: Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti Tarafından Yapılan Yardım Dağıtımı İçin Bekleyenler (Nişantaşı Şubesi Önü)

Servet-i Fünûn, No: 1332 (22 Kanunuevvel 1332/4 Ocak 1917), s. 61.

EK 10: Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti İçin Erzak Nakliyatı

Servet-i Fünûn, No: 1332 (22 Kanunuevvel 1332/4 Ocak 1917), s. 62.